

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA
Miletičova 21, P.O. Box 29, 820 18 Bratislava 218

**Výročná správa
o činnosti Ústavu pamäti národa
za rok 2023**

Bratislava 2024

- 1 ÚVOD**
- 2 ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE O ČINNOSTI ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA**
 - 2.1 Činnosť orgánov Ústavu pamäti národa
 - 2.2 Organizačná štruktúra
 - 2.3 Personálne zabezpečenie
 - 2.4 Financovanie
 - 2.5 Tlač a médiá
 - 2.6 Agenda súdnych sporov
 - 2.7 Poskytovanie informácií štátnym orgánom
 - 2.8 Medzinárodná spolupráca
 - 2.9 Spolupráca s ďalšími partnermi
- 3 AGENDA ÚČASTNÍKOV A VETERÁNOV PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJA**
 - 3.1 Agenda účastníkov protikomunistického odboja
 - 3.2 Agenda veteránov protikomunistického odboja
- 4 INFORMATIKA**
 - 4.1 Správa informačného systému ÚPN
 - 4.2 Zverejňovanie informácií na internetových a intranetových stránkach
- 5 ARCHÍV**
 - 5.1 Delimitácie
 - 5.2 Archívne fondy
 - 5.3 Akvizičná činnosť
 - 5.4 Bádateľňa
 - 5.5 Knižnica
 - 5.6 Digitalizácia archívnych dokumentov
 - 5.7 Sprístupňovanie
 - 5.8 Evidencie a databázy – archívny informačný systém
 - 5.9 Odborná a osvetová činnosť
- 6 VÝSKUM A DOKUMENTÁCIA**
 - 6.1 Okruhy výskumu a dokumentácie
 - 6.2 Konferencie, kolokviá a semináre
 - 6.3 Účasť na konferenciách a seminároch
 - 6.4 Publikačná činnosť zamestnancov
- 7 VYDANÉ PUBLIKÁCIE**
 - 7.1 Edícia Monografie
 - 7.2 Edícia Dokumenty
 - 7.3 Edícia Zborníky
 - 7.4 Časopis *Pamäť národa*
- 8 AUDIOVIZUÁLNA TVORBA**
 - 8.1 Zaznamenávanie výpovedí svedkov obdobia neslobody
 - 8.2 Produkcia a distribúcia dokumentárnych filmov

9 POPULARIZAČNÉ A OSVETOVÉ AKTIVITY

- 9.1 Festival slobody
- 9.2 Diskusné podujatia
- 9.3 Prednášková činnosť
- 9.4 Výstavy
- 9.5 Informačné bulletiny pre študentov
- 9.6 Vzdelávacie videá
- 9.7 Iné aktivity

10 ZÁVER

1 ÚVOD

Ústav pamäti národa (ÚPN) je verejnoprávna inštitúcia so sídlom v Bratislave, zriadená zákonom č. 553/2002 Z. z. o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 – 1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa). Medzi jeho úlohy patrí úplne a nestranne hodnotiť obdobie neslobody, sprístupňovať dokumenty o prenasledovaní osôb, zverejňovať údaje o vykonávateľoch tohto prenasledovania, dávať podnety na trestné stíhanie trestných činov, poskytovať potrebné informácie orgánom verejnej moci, systematicky zhromažďovať a odborne dokumentačne spracovávať všetky druhy informácií, dokladov a dokumentov vzťahujúcich sa na obdobie neslobody, propagovať myšlienky slobody a obrany demokracie, rozhodovať o priznaní postavenia účastníka a veterána protikomunistického odboja a poskytovať verejnosti výsledky svojej činnosti, hlavne zverejňovať a sprístupňovať informácie o dobe neslobody 1939 – 1989 a o činoch a osudoch jednotlivcov, vydávať a šíriť publikácie a audiovizuálne diela vrátane vlastnej tvorby dokumentárnych filmov, organizovať vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatia, prednášky, výstavy, semináre, odborné konferencie alebo diskusné fóra.

Výročná správa hodnotí činnosť ÚPN z hľadiska účelu jeho zriadenia, dokumentuje plnenie úloh a aktivity, ktoré ÚPN vykonával, materiálne a organizačné zabezpečenie plnenia úloh uložených zákonom o pamäti národa. Zaoberá sa všetkými aspektmi pôsobenia ÚPN v roku 2023. Približuje činnosť orgánov ÚPN a výsledky v oblasti sprístupňovania dokumentov, činnosti archívu, vedecko-výskumných, dokumentačných, publikačných, vzdelávacích a osvetových aktivít.

Medzi priority ÚPN v roku 2023 patrili aplikácia zákona o protikomunistickom odboji, delimitácia dokumentov z rezortu spravodlivosti, ako aj príprava rekonštrukcie nehnuteľností v správe ÚPN.

Výročnú správu o činnosti vypracovala Správna rada ÚPN dňa 26. apríla 2024. V Dozornej rade ÚPN ju Správna rada ÚPN prerokovala dňa ... 2024.

2 ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE O ČINNOSTI ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

2.1 ČINNOSŤ ORGÁNOV ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

Štatutárnym orgánom ÚPN je Správna rada ÚPN. Do jej pôsobnosti okrem iného patrí aj vypracúvať návrh rozpočtu ÚPN a ročnej účtovnej závierky a predkladať ich na prerokovanie vláde, schvaľovať organizačný poriadok ÚPN, mzdový poriadok a rokovací poriadok Správnej rady ÚPN a ich zmeny, vymenúvať a odvolávať vedúcich organizačných zložiek ÚPN, ako aj vypracovať výročnú správu o činnosti ÚPN za predchádzajúci rok. Správna rada ÚPN taktiež každoročne pripravuje plán činnosti ÚPN.

Správna rada ÚPN má deviatich členov. Funkciu člena Správnej rady ÚPN počas celého roka 2023 vykonávali: doc. Mgr. Juraj Buzalka, PhD., M. A.; prof. Mgr. Martin Homza, PhD.; Mgr. Matej Medvecký, PhD.; Ing. arch. Mgr. Ján Pálffy, PhD.; PhDr. Richard Pavlovič, PhD.; Mgr. Jerguš Sivoš, PhD.; doc. PhDr. Marek Syrný, PhD.; PhDr. Monika Vrzgulová, CSc. a Mgr. Marína Zavacká, PhD. Funkciu predsedu Správnej rady ÚPN vykonáva od 17. júna 2022 Mgr. Jerguš Sivoš, PhD. a funkciu podpredsedníčky Správnej rady ÚPN vykonáva od 11. júna 2021 Mgr. Marína Zavacká, PhD.

V roku 2023 mala Správna rada ÚPN jedenásť riadnych zasadnutí, na ktorých rozhodovala o 126 navrhovaných uzneseniach. Ďalších 12 uznesení prijala písomnou procedúrou *per rollam*. Správna rada ÚPN rokovala o základných rozhodnutiach dotýkajúcich sa činnosti ÚPN, schvaľovala interné riadiace akty a ich úpravy, ako aj úlohy a projekty, kontrolovala plnenie úloh a riešila situácie, ktoré súviseli s prijímaním nových a stabilizáciou odborných zamestnancov. Na zasadnutia Správnej rady ÚPN boli podľa potreby pozývaní vedúci zamestnanci ÚPN, ktorí informovali o činnosti jednotlivých organizačných zložiek.

Výročnú správu o činnosti ÚPN za rok 2022 mal predstaviť predseda Správnej rady ÚPN vo Výbore Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny dňa 12. júna 2023, avšak príslušný výbor nebol uznášaniashopný. Ročnú účtovnú závierku ÚPN za rok 2022 vzala na vedomie dňa 12. mája 2023 vláda SR. Návrh rozpočtu ÚPN na rok 2024 prerokoval dňa 14. decembra 2023 Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny, plénum NR SR návrh schválilo 2. novembra 2023.

Dozorná rada ÚPN je najvyšším kontrolným orgánom ÚPN, dozerá na činnosť a hospodárenie ÚPN a Správnej rady ÚPN. Podľa povahy vecí zistené nedostatky oznamuje Správnej rade ÚPN, prezidentovi Slovenskej republiky, Vláde Slovenskej republiky alebo Národnej rade Slovenskej republiky. Na svojich zasadnutiach bola informovaná predstaviteľmi a zamestnancami ÚPN o činnosti ÚPN a jeho jednotlivých organizačných zložiek. V zmysle zákona v nej Správna rada ÚPN prerokovala Ročnú účtovnú závierku ÚPN a Výročnú správu o činnosti ÚPN za rok 2022, ako aj návrh rozpočtu na rok 2024. V roku 2023 vykonávali funkcie členov Dozornej rady ÚPN Mgr. Martin Slávik, PhD., ktorý je zároveň jej predsedom, Juraj Olejček, DiS. art. a MUDr. Tomáš Stern.

2.2 ORGANIZAČNÁ ŠTRUKTÚRA

ÚPN sa člení na tri odbory, ktoré zabezpečujú správu a sprístupňovanie archívnych dokumentov, ako aj ich digitalizáciu (Archív ÚPN), spracovanie informácií obsiahnutých v archívnych dokumentoch i svedectiev pamätníkov a ich sprostredkovanie verejnosti (Centrum výskumu obdobia neslobody) a činnosti potrebné pre riadny chod inštitúcie (Kancelária ÚPN).

Archív ÚPN eviduje, zhromažďuje, spravuje, spracúva, sprístupňuje, zverejňuje, využíva a ochraňuje dokumenty bezpečnostných orgánov Nemeckej tretej ríše a Zväzu sovietskych socialistických republík a bezpečnostných orgánov štátu, vytvorené a zhromaždené v období od 18. apríla 1939 do 31. decembra 1989. Vykonáva akvizičnú činnosť, realizuje výskum v oblasti archívnictva a pomocných vied historických a podieľa sa na osvetovej a výstavnej činnosti. Organizačnými zložkami Archívu sú sekretariát Archívu ÚPN, konzervátorské pracovisko, oddelenie fondov a zbierok, oddelenie bádateľne a knižnice a oddelenie evidencií a databáz.

Centrum výskumu obdobia neslobody realizuje základný a aplikovaný výskum obdobia neslobody, vykonáva rekonštrukciu mocenského aparátu a represívnych zložiek štátu obdobia neslobody, dokumentuje zločiny nacizmu a komunizmu. Prostredníctvom publikačných, vzdelávacích, osvetových, výstavných a audiovizuálnych aktivít, vedeckých a kultúrnych podujatí prezentuje výsledky svojej činnosti verejnosti a podieľa sa tak na šírení hodnôt slobody, humanizmu a demokracie. Organizačnými zložkami Centra sú sekretariát Centra výskumu obdobia neslobody, referát edičnej činnosti, oddelenie dokumentácie, oddelenie výskumu a vzdelávania a oddelenie audiovizuálnej tvorby.

Kancelária ÚPN zabezpečuje a koordinuje administratívnu, organizačnú a podpornú činnosť ÚPN a orgánov ÚPN, medzinárodnú spoluprácu, personálnu agendu, mediálne výstupy a kontakt s novinármi, právnu agendu, agendu účastníkov a veteránov protikomunistického odboja, financovanie z mimorozpočtových zdrojov, ekonomickú a finančnú agendu, vnútornú správu a správu informačných systémov. Organizačnými zložkami Kancelárie ÚPN sú sekretariát Kancelárie ÚPN, personálny referát, tlačový referát, referát podateľne a registratúrneho strediska, právny referát, organizačný referát, oddelenie ekonomiky a správy, oddelenie informačných technológií a oddelenie účastníkov a veteránov protikomunistického odboja.

2.3 PERSONÁLNE ZABEZPEČENIE

K 1. januáru 2023 bolo v pracovnom pomere na ÚPN 79 zamestnancov (z toho 4 na rodičovskej dovolenke) a k 31. decembru 2023 bolo v pracovnom pomere 78 zamestnancov (z toho 2 na rodičovskej dovolenke a 2 na materskej dovolenke). Do pracovného pomeru počas roka nastúpili 4 zamestnanci. Pracovný pomer ukončilo 5 zamestnancov.

Vysokoškolské vzdelanie malo 64 zamestnancov (16 zamestnancov III. stupňa, 45 zamestnancov II. stupňa a 3 zamestnanci I. stupňa), čo spolu predstavuje viac ako 82 % z celkového počtu zamestnancov evidovaných ku koncu roka 2023. Stredoškolské vzdelanie malo 14 zamestnancov (8 úplné stredné všeobecné a 6 úplné stredné odborné vzdelanie), čo predstavuje viac ako 17,9 %. 16 zamestnancov ÚPN malo vedecko-akademickú hodnosť PhD. (viac ako 20,5 % z celkového počtu zamestnancov ÚPN).

V roku 2023 bola za riaditeľku Kancelárie ÚPN uznesením Správnej rady ÚPN zo dňa 27. januára riadne menovaná Mgr. Adela Martinkovičová. Oddelenie ekonomiky a správy viedla Ing. Daniela Klöckler, oddelenie účastníkov a veteránov protikomunistického odboja Mgr. Tomáš Wieger. Riaditeľom Archívu ÚPN bol aj naďalej Mgr. Peter Mikle, oddelenie fondov a zbierok riadila Mgr. Jana Maťašová, oddelenie knižnice a bádateľne Mgr. Ingrid Tišliarová. Centrum výskumu obdobia neslobody riadil z poverenia Mgr. Peter Jašek, PhD., vedúcim oddelenia dokumentácie bol Mgr. Michal Miklovič a oddelenie audiovizuálnej tvorby viedol z poverenia Mgr. et Mgr. Ján Endrődi. Oddelenie informačných technológií, oddelenie evidencií a databáz, ako aj oddelenie výskumu a vzdelávania riadili v zmysle organizačného poriadku riaditeľa odborov.

Zamestnanci si aj v roku 2023 individuálne zvyšovali svoje vzdelanie. Prevažujúcou formou systematického vzdelávania zamestnancov bolo absolvovanie odborných kurzov a školení ako aj výmenných pobytov. V súvislosti s realizáciou úloh v oblasti správy registratúry ÚPN sa poverení zamestnanci jednotlivých organizačných zložiek zúčastnili školení o vedení a správe registratúry a administratívneho systému. Novoprijatí zamestnanci sa oboznámili s BOZP, s predpismi o ochrane osobných údajov a so základnými internými riadiacimi aktami ÚPN a podľa pôsobnosti a odbornej činnosti sa zúčastňovali aj na školeniach v oblastiach personalistiky, ekonomiky a rozpočtu, správy majetku štátu, vedenia účtovníctva a pod. Zamestnanci oddelenia dokumentácie absolvovali letnú školu v Estónsku so zameraním na dejiny 20. storočia v pobaltských krajinách a zamestnanci Archívu ÚPN si vymieňali svoje poznatky a skúsenosti s kolegami z Českej republiky.

2.4 FINANCOVANIE

ÚPN mal na rok 2023 schválený transfer zo štátneho rozpočtu vo výške 2 830 860 Eur, v tom bežný transfer 2 830 860 Eur; kapitálový transfer schválený nebol. Zostatok kapitálového transferu z roku 2022 bol vo výške 329 125 Eur a rozpočet bol o túto sumu upravený. Počas roku 2023 boli ÚPN Ministerstvom financií SR poskytnuté bežné transfery zo štátneho rozpočtu na sťahovanie, na nájom a na úhradu nemajetkovej ujmy a kapitálový transfer určený na vypracovanie projektovej dokumentácie v rámci realizácie projektu obnovy nehnuteľností v správe ÚPN.

Po úprave realizovanej v zmysle rozpočtových pravidiel bol celkový upravený rozpočet ÚPN k 31. decembru 2023 vo výške 3 686 735 Eur, v tom bežný transfer 2 907 610 Eur a kapitálový transfer 779 125 Eur. Finančné prostriedky boli použité na financovanie úloh vyplývajúcich zo zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa a tiež v súlade s príslušnými uzneseniami vlády SR.

Bežné výdavky boli čerpané na mzdy, platy, služobné príjmy a ostatné osobné vyrovnania v sume 1 413 181,53 Eur, na poistné a príspevky do poisťovní 585 135,80 Eur, na tovary a služby 841 585,72 Eur a na transfery jednotlivcom 42 556,41 Eur, v tom na odstupné 4 949,00 Eur, jednotlivcovi – finančný príspevok na stravovanie zamestnancov 31 469,10 Eur a nemocenské dávky 6 138,31 Eur.

V rámci tovarov a služieb boli finančné prostriedky čerpané najmä na služby v kancelárskych priestoroch vo výpožičke a v prenájmoch, tlačiarenské práce, grafické práce k časopisu *Pamäť národa* a publikáciám, práce súvisiace s výrobou dokumentárneho filmu *Malý svet pravdy*, práce k podujatiam k 20. výročiu činnosti ÚPN, prekladateľské práce, recenzné posudky, revízie elektrických zariadení, monitoring médií,

inzerciu na obsadenie voľných pracovných miest a iné 136 433,15 Eur, na odmeny členom Správnej a Dozornej rady ÚPN v zmysle zákona o pamäti národa vo výške 266 016,00 Eur. Ďalšie finančné prostriedky v rámci tovarov a služieb boli čerpané na materiálno-technické zabezpečenie činnosti ÚPN, organizovanie podujatí v rámci výkonu zákonom stanovených činností, predovšetkým v oblasti vzdelávania, systematického zhromažďovania, odborného, vedeckého a dokumentačného spracovávaní informácií a dokumentov vzťahujúcich sa na obdobie neslobody, poskytovanie výsledkov svojej činnosti, predovšetkým publikačnou a prezentačnou činnosťou. V rámci služieb medzi ďalšími výdavkami súvisiacimi s fungovaním ÚPN boli výdavky na zabezpečenie stravovania zamestnancov vo výške 13 577,66 Eur, na prídely do sociálneho fondu 12 185,58 Eur, na špeciálne služby vrátane právnych služieb, revízie zariadení a služby súvisiace s užívaním kancelárskych a archívnych priestorov bolo čerpanie 49 509,53 Eur, na činnosť zamestnancov mimo pracovného pomeru (vrátane zabezpečenia upratovania priestorov, ako aj práce v rámci prípravy a tvorby publikácií ÚPN) 19 158,00 Eur. Prostriedky rozpočtované v rámci tovarov a služieb na realizáciu projektov Európskej siete Pamäť a solidarita (ENRS) vo výške 50 000,00 Eur boli čerpané na vzdelávacie projekty: *Sound in the Silence Project*, *European Remembrance Symposium in Barcelona*, *Festival slobody 2023*, *Translation of texts for Hi-story Lessons Project*, *Remember. August 23, Exhibition "Between Life and Death"* a s tým súvisiace administratívne náklady.

Kapitálové výdavky boli čerpané vo výške 65 998,09 Eur, a to na prípravnú a projektovú dokumentáciu, na služby projektového manažéra, dizajn manažéra a konzultanta pri príprave na realizáciu projektu obnovy nehnuteľnosti na Krížnej ulici, na služby súvisiace s vyhlásenou architektonickou súťažou.

Finančné prostriedky pridelené zo štátneho rozpočtu na rok 2023 boli čerpané v celkovej sume 2 948 457,55 Eur, v tom bežné výdavky 2 882 459,46 Eur a kapitálové výdavky 65 998,09 Eur. Finančné prostriedky bežných výdavkov vo výške 19,70 Eur z prevádzkovej činnosti ÚPN, banková činnosť – úroky k 31. decembru 2023 odpočítané o zrážkovú daň vo výške 130,84 Eur a suma 25 000,00 Eur za nevyčerpaný poskytnutý transfer boli v rámci zúčtovania dotácie poskytnutej v pôsobnosti MF SR vrátené do štátneho rozpočtu.

Čerpanie bežných výdavkov bolo 99,14 %. Finančné prostriedky kapitálových výdavkov s potrebou vyčerpania do 31. decembra 2023 vo výške 263 126,91 Eur ostali nepoužité a v rámci zúčtovania dotácie poskytnutej v pôsobnosti MF SR boli vrátené do štátneho rozpočtu. Transfer kapitálových výdavkov v roku 2023 určený na prípravnú a projektovú dokumentáciu vo výške 450 000,00 Eur bude použitý pri realizácii projektu obnovy nehnuteľností v správe ÚPN v nasledujúcom roku.

V roku 2023 získal ÚPN spolu 8 578,71 Eur, z toho za predaj publikácií 7 792,42 Eur, za DVD 43,88 Eur, za časopis *Pamäť národa* 432,41 Eur, za predplatné 310,00 Eur a za vydanie a sprístupnenie fotokópií 692,85 Eur.

Dlhodobý hmotný a nehmotný majetok Ústavu pamäti národa bol k 1. januáru 2023 v hodnote 5 789 521,42 Eur, znížený o oprávky v sume 793 078,65 Eur, zostatková hodnota majetku ÚPN bola vo výške 4 996 442,77 Eur. V roku 2023 bol prírastok majetku 0,00 Eur a úbytok majetku bol v dôsledku jeho vyradenia vo výške 32 539,39 Eur. Majetok ÚPN bol k 31. decembru 2023 v celkovej hodnote 5 756 982,03 Eur, znížený o oprávky v sume 923 601,73 Eur, zostatková hodnota majetku ÚPN bola k 31. decembru 2023 vo výške 4 833 380,30 Eur.

2.5 TLAČ A MÉDIÁ

Komunikácia ÚPN s médiami prebiehala najmä na základe dopytu médií. Odborní zamestnanci ÚPN im poskytli vyjadrenia k významným udalostiam a osobnostiam z obdobia neslobody – tradične k témam február 1948, Sviečková manifestácia 1988, invázia v auguste 1968, november 1989. Boli to najmä krátke vyjadrenia v spravodajských reláciách, ako aj účasť vo väčších mediálnych formátoch (diskusie v štúdiu, podcasty). Z vlastnej iniciatívy ÚPN poskytoval médiam prostredníctvom tlačových správ informácie zo svojej činnosti (najmä vedecké, osvetové a spomienkové podujatia vrátane *Festivalu slobody*, zverejňovanie dobových dokumentov a štruktúr ŠtB). ÚPN zorganizoval dve stretnutia s novinármi v priestoroch Archívu ÚPN, na ktorých informoval o plánovaných a realizovaných podujatiach a upriamil pozornosť novinárov na spracované archíválie, fenomény doby či konkrétne prípady.

Odborní zamestnanci ÚPN poskytli vyjadrenia a rozhovory pre televízie TA3, Lux, Považie, Markíza, RTVS, JOJ. Od júla 2023 ÚPN na základe novej spolupráce s televíziou TA3 raz mesačne v jej relácii *Raňajky* približuje svoju činnosť a významné udalosti z obdobia neslobody. V roku 2023 boli prezentované vznik, úlohy a činnosť ÚPN, Archív ÚPN, oddelenie dokumentácie ÚPN, vydávanie a distribúcia samizdatov, *Festival slobody* a *Deň ľudských práv*.

Vyjadrenia a rozhovory poskytli odborní zamestnanci ÚPN aj pre rádiá RTVS Slovensko, Regina, Devín, Patria, Radio Slovakia International, pre Český rozhlas, Rádio Mária a Rádio Lumen. Na základe viacročnej spolupráce vystúpili odborní zamestnanci ÚPN v rozhlasových reláciách Slovenského rozhlasu *Historická nočná pyramída* a *Dejiny.sk*. Zamestnanci ÚPN vystupovali ako hostia v podcastoch RTVS, TV JOJ a Bratislavského samosprávneho kraja.

Z printových médií boli vyjadrenia, rozhovory a články publikované v denníkoch SME, Pravda, Hospodárske noviny, Katolícke noviny, Aktuality.sk, Štandard, Új Szó a na portáli TASR.

Prostredníctvom tlačových správ ÚPN prezentoval organizačnú a personálnu rekonštrukciu útvarov vojenskej kontrarozvedky na Slovensku, informoval o zverejnení digitálnych kópií Slovenského zákonníka, o sérii aktivít k 55. výročiu invázie vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v auguste 1968, o organizácii dňa samizdatu 2023, o programe XIII. ročníka *Festivalu slobody*, o udelení *Ceny ÚPN* za rok 2023 a prezentoval stručný prehľad činnosti ÚPN pri príležitosti 20. výročia jej začiatku. Ponúkol tiež možnosť odovzdať dokumenty ŠtB, požiadal verejnosť o pomoc pri identifikovaní autora nahrávky kritickej ku komunistickému režimu, informoval o žiadosti adresovanej Generálnej prokuratúre SR o vyhotovenie fotokópie vyšetrovacieho spisu k zásahu bezpečnostných zložiek voči účastníkom Sviečkovej manifestácie, o vyhlásení a vyhodnotení architektonickej súťaže na rekonštrukciu svojho budúceho sídla, ohradil sa voči útokom poslanca NR SR Ľuboša Blahu na zamestnanca ÚPN Patrika Dubovského i na samotný ústav a poskytol svoje vyhlásenie k výročiu ruskej agresie proti Ukrajine.

Na facebookovej stránke ÚPN bola priebežne prezentovaná činnosť ÚPN, najmä organizácia odborných a spomienkových podujatí, tematické videá a textové správy k výročiam udalostí a osobností z obdobia neslobody, informácie o spolupráci s partnerskými organizáciami a zastupiteľskými úradmi.

2.6 AGENDA SÚDNYCH SPOROV

V roku 2023 boli ukončené štyri súdne spory. Jedno konanie sa týkalo pracovnoprávneho sporu a v troch prípadoch išlo o ochranu osobnosti z dôvodu neoprávnenej evidencie vo zväzkoch Štátnej bezpečnosti. V týchto prípadoch skončilo konanie v prospech ÚPN z dôvodu absencie pasívnej vecnej legitímácie. Úspešne tak skončil aj dlhoročný a medializovaný prípad s A. Babišom.

V neukončenom súdnom spore bol Ústav pamäti národa zaviazaný uhradiť nemajetkovú ujmu vo výške 25 000 Eur, v tomto prípade využil svoje právo podať dovolanie.

V roku 2023 sa ÚPN opakovane neúspešne obrátil na Generálnu prokuratúru SR so žiadosťou o súčinnosť pri vyhotovení fotokópie vyšetrovacieho spisu Vojenskej prokuratúry, sp. zn. OPv 34/90 vyšetrujúcej zásah bezpečnostných zložiek štátu proti účastníkom *Sviečkovej manifestácie*, vrátane dokumentačného materiálu, a to bez anonymizácie osobných údajov.

2.7 POSKYTOVANIE INFORMÁCIÍ ŠTÁTNYM ORGÁNOM

ÚPN poskytuje štátnym inštitúciám (Ministerstvo obrany SR, Národný bezpečnostný úrad, Slovenská informačná služba, Vojenské spravodajstvo) podklady na plnenie ich zákonných úloh. V roku 2023 ÚPN celkovo vybavil 572 žiadostí štátnych orgánov SR.

2.8 MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA

Na bilaterálnej úrovni pokračoval ÚPN v rozvoji spolupráce so zahraničnými partnerskými pamäťovými inštitúciami z Českej republiky (Ústav pre štúdium totalitných režimov a Archív bezpečnostných služieb), z Poľska (Ústav národnej pamäti) a Maďarska (Historický archív maďarskej štátnej bezpečnosti, Komisia národnej pamäti).

Ústav pamäti národa je prostredníctvom predsedu Správnej rady ÚPN zastúpený v Riadiacom výbore Európskej siete Pamäť a solidarita (ENRS), ktorý rozhoduje aj o projektoch realizovaných sieťou. ÚPN v ENRS zastupuje Slovenskú republiku. S Inštitútom ENRS, ktorý predstavuje výkonnú zložku siete, podpísal ÚPN dohodu o podpore 6 projektov:

- Sound in the Silence, vzdelávací projekt pre študentov;
- sympóziu Pamäť Európy v Barcelone;
- Festival slobody 2023;
- Hi-story lessons, vzdelávací projekt pre učiteľov;
- Pamätaj. 23. august;
- Výstava Medzi životom a smrťou.

V roku 2023 sa konalo jedno zasadnutie orgánov ENRS (riadiaceho výboru, poradného výboru a vedeckej rady) a jedno zasadnutie Riadiaceho výboru ENRS. Na spoločnom rokovaní orgánov v Berlíne 7. februára sa diskutovalo o projektoch realizovaných v predchádzajúcom roku, o plánovaných projektoch v nasledujúcom období, o spolupráci s pozorovateľmi siete, ako aj o aktuálnych výzvach a smeroch, ktorým čelí Európa a ENRS. Zároveň sa v dňoch 8. – 10. februára 2023 konala medzinárodná konferencia Perspektívy pamäťovej politiky ako zbrane na vojnu Ruska proti Ukrajine. Rokovanie Riadiaceho výboru ENRS sa uskutočnilo online 27. septembra 2023. Výbor sa venoval všeobecnej

agende spolupráce s pozorovateľskými krajinami ENRS, stretnutiu zástupcov ministrov jednotlivých krajín siete v Berlíne, prehľadu a zhrnutiu aktivít v roku 2023, plánu činnosti na rok 2024, ako aj návrhom na prípravu nových projektov v nasledujúcich rokoch.

V rámci členstva v Európskej sieti úradov spravujúcich písomnosti tajnej polície sa konalo v dňoch 16. – 18. októbra 2023 výročné stretnutie v Berlíne, ktoré organizoval Federálny archív, Archív záznamov bývalej tajnej služby Stasi. Na pracovnom rokovaní boli prediskutované otázky ďalšieho rozvoja siete: dočasná výmena archivárov, vzájomné stáže a pod. Taktiež sa riešila agenda rozšírenia siete o inštitúcie z Moldavska, Srbska a Gruzínska ako pozorovateľov. Okrem všeobecnej agendy týkajúcej sa spolupráce členov siete a jej pozorovateľov sa riešila otázka finálnej verzie spoločnej webovej stránky a spoločná putovná výstava na tému populárnej hudby a tajnej polície, ktorá by mala byť prezentovaná v roku 2024.

V roku 2023 pokračovala aj spolupráca s Platformou európskej pamäti a svedomia. V rámci prezentácie jednotlivých inštitúcií platformy sa odštartovala komunikačná kampaň pod názvom Platforma je tam, kde ste vy/my. Členovia mali možnosť vytvoriť video o činnosti svojej inštitúcie, ktoré bolo zverejnené na sociálnych médiách platformy. Taktiež ako každý rok sa konalo aj pripomenutie si dní obetí totalitných režimov v jednotlivých krajinách (27. január, 25. máj a 23. august).

Ústav pamäti národa v spolupráci s Ústavom národnej pamäti (Varšava) a Výborom národnej pamäti (Budapešť) pripravuje sériu medzinárodných vedeckých konferencií o prenasledovaní cirkví a náboženských spoločenstiev v štátoch bývalého sovietskeho bloku s názvom Cirkvi a náboženské združenia za železnou oponou. Prvá z konferencií sa konala v dňoch 6. – 7. septembra vo Varšave a venovala sa obdobiu rokov 1945 – 1956.

Pri príležitosti 35. výročia konania Sviečkovej manifestácie dňa 25. marca 1988 bola v priestoroch Európskeho parlamentu v Štrasburgu v dňoch 13. – 17. marca inštalovaná výstava Ústavu pamäti národa o Sviečkovej manifestácii. V Slovenskej katolíckej misii v Bruseli sa dňa 29. marca konala diskusia o Sviečkovej manifestácii.

ÚPN sa zapojil aj do grantovej činnosti v rámci medzinárodných projektov. V spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Ludwig Boltzmann Institutom v Grazi a Simon Wiesenthal Centre vo Viedni bola podaná žiadosť o grant v rámci schémy Európskej únie Citizens, Equality, Rights and Values (CERV) Programme. Projekt mal názov *Out of Memory* a bol zameraný na výskum problematiky holokaustu a antisemitizmu.

V spolupráci s Výborom národnej pamäti (Budapešť), Ústavom pre štúdium totalitných režimov (Praha) a Ústavom národnej pamäti (Varšava) predložil Ústav pamäti národa žiadosť o grant na Medzinárodný vyšehradský fond na tému násilnej kolektivizácie.

2.9 SPOLUPRÁCA S ĎALŠÍMI PARTNERMI

Aj v roku 2023 pokračoval ÚPN v spolupráci s organizáciami politických väzňov. Za účasti predstaviteľov Konfederácie politických väzňov Slovenska a Politických väzňov-Zväzu protikomunistického odboja pripravil pietne spomienky pri pamätníku na Jakubovom námestí a Bráne slobody a pri centrálnom pamätníku obetí komunistického režimu na Cintoríne Vrakuňa a uctil si pamiatku politických väzňov v rámci pietnych spomienok pri pamätníkoch na rôznych miestach Slovenska.

Počas roka pokračovala aj spolupráca so samosprávnymi krajmi (Bratislavský, Žilinský, Prešovský) či občianskym združením Misia 89. Viacero projektov sa realizovalo aj v spolupráci s Múzeom obetí komunizmu v Košiciach, Univerzitnou knižnicou v Bratislave a Rozhlasom a televíziou Slovenska.

V priebehu roka 2023 nadviazal ÚPN spoluprácu s Univerzitou J. Selyeho v Komárne podpísaním memoranda o spolupráci, ktoré vytvára priestor na realizáciu spoločných výskumných, vzdelávacích a osvetových aktivít. Podpisom memoranda o spolupráci sa prehĺbila dlhoročná spolupráca ÚPN s Trnavskou univerzitou v Trnave, Katolíckou univerzitou v Ružomberku, Filozofickou fakultou Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre či s Múzeom obetí komunizmu v Košiciach. Podpora vzdelávacích a osvetových aktivít sa stala aj súčasťou spolupráce ÚPN s Mestom Partizánske.

O spoločnom projekte zameranom na podporu vzdelávania o totalitných režimoch na základných školách formou rôznych aktivít – vzdelávacie hry, prednášky, výstavy, publikácie, informačné letáky a dokumentárne filmy – rokovali zástupcovia ÚPN a Združenia miest a obcí Slovenska.

3 AGENDA ÚČASTNÍKOV A VETERÁNOV PROTİKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

Agenda účastníkov a veteránov protikomunistického odboja predstavovala jednu z prioritných úloh ÚPN v roku 2023 s cieľom vybaviť žiadosti o udelenie štatútov účastníka a veterána protikomunistického odboja, ktorých počet narástol po novele zákona o príplatku k dôchodku politickým väzňom.

3.1 AGENDA ÚČASTNÍKOV PROTİKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

Podľa § 11 zákona č. 219/2006 Z. z. o protikomunistickom odboji a podľa § 8 zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa ÚPN rozhoduje o priznaní postavenia účastníka protikomunistického odboja. Tento štatút je oprávnený získať občan, ktorý sa v období od 6. októbra 1944 do 17. novembra 1989 postavil na odpor proti komunistickému režimu. V prípadoch *in memoriam* môže ÚPN priznať postavenie účastníka protikomunistického odboja *in memoriam* aj z vlastného rozhodnutia. ÚPN o priznaní štatútu rozhoduje na základe písomnej žiadosti, súčasťou ktorej je dotazník. Údaje z dotazníka sa podľa možnosti a dostupnosti údajov overujú vyhľadávaním náležitých dokumentov uložených v archívoch na území Slovenskej republiky a Českej republiky. Pri skúmaní oprávnenosti žiadosti sa zisťujú aj možné prekážky, ktoré definuje zákon.

Správna rada ÚPN uznesením z 15. marca 2019 zriadila Komisiu na preskúmavanie žiadostí o priznanie postavenie účastníka a veterána protikomunistického odboja ako svoj stály poradný orgán pre posudzovanie žiadostí, pri ktorých vyvstali nejasnosti vyžadujúce posúdenie a stanovisko viacerých odborníkov. Komisia v roku 2023 nezasadala.

V roku 2023 ÚPN vybavil 321 žiadostí, z toho v 8 prípadoch konanie o priznanie postavenie účastníka zastavil. Postavenie účastníka protikomunistického odboja priznal v 134 prípadoch. K 31. decembru 2023 ÚPN priznal postavenie účastníka protikomunistického odboja celkovo 1 347 osobám.

3.2 AGENDA VETERÁNOV PROTİKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

Od roku 2009 ÚPN priznáva oprávneným žiadateľom aj postavenie veterána protikomunistického odboja podľa zákona č. 219/2006 Z. z. Postavenie veterána protikomunistického odboja priznal v 130 prípadoch, pričom ÚPN predložil informácie o udelených štatútoch Vojenskému úradu sociálneho zabezpečenia a Sociálnej poisťovni. K 31. decembru 2023 ÚPN priznal postavenie veterána protikomunistického odboja celkovo 1 262 osobám.

Slávnostné odovzdávanie dekrétov veteránov protikomunistického odboja sa v roku 2023 konalo v Žilinskom kraji (Žilina: 16) a v Prešovskom kraji (Prešov: 21). Celkovo boli dekréty odovzdané 37 osobám.

4 INFORMATIKA

4.1 SPRÁVA INFORMAČNÉHO SYSTÉMU ÚPN

Zamestnanci ÚPN vo vlastnej réžii ako aj v spolupráci s externou firmou zabezpečovali funkčnosť hardvérového a softvérového vybavenia, od zariadení v technologickej miestnosti ÚPN až po koncové zariadenia v jednotlivých kanceláriách, pričom všetky tieto zariadenia nesú v sebe množstvo softvérových aplikácií.

Súhrnne z hľadiska počtu zariadení spravovali zamestnanci ÚPN v roku 2023 1 firewall server, 3 komunikačné servery, 4 aplikačné servery, 111 PC a notebookov, 8 skenerov (5 papierových, 2 mikrofíšové a 1 knižný skener), 24 tlačiarň rôznej funkcionality, 3 externé sieťové disky, 3 diskové polia, digitálnu telefónnu ústredňu, dochádzkový systém s 2 terminálmi a záložný zdroj elektrickej energie pre zariadenia v technologickej miestnosti.

Vzhľadom na zastaranú infraštruktúru serverových a sieťových prvkov sa zamestnanci v roku 2023 zameriavali najmä na udržiavanie bezporuchového stavu stávajúcich zariadení, bezproblémový chod aplikácií a zaistenie bezpečnosti počítačovej siete. Do tejto činnosti spadala najmä priebežná aktualizácia operačných systémov Windows a Linux RedHat na personálnych počítačoch a serveroch, aktualizácia a inštalácia nových verzií antivírovej ochrany Eset Endpoint Antivirus na personálnych počítačoch a Eset Server Security na windowsových serveroch, zmena prístupu k časovej pečiatke pre bezpečnú elektronickú komunikáciu zo servera v NBU na server v NASES, rozšírenie automatizovaného zálohovania o nové činnosti, sledovanie a kontrola bezpečnosti počítačovej siete, najmä možné zachytenie škodlivých IP adries a kompromitovaných e-mailových účtov z internetu v spolupráci so sekciou bezpečnosti NASES, práce na sfunkčnení aplikácie KOHA pre nahliadanie do Národnej knižnice a iných knižníc na Slovensku.

Nakoľko v roku 2023 došlo k zmene sídla ÚPN, bolo treba pripraviť bezpečné sťahovanie IT technológií do nových priestorov, čo v sebe zahŕňalo prestavenie konfigurácií sieťových prvkov podľa nových možností.

4.2 ZVEREJŇOVANIE INFORMÁCIÍ NA INTERNETOVÝCH A INTRANETOVÝCH STRÁNKACH

Na webovom sídle ÚPN www.upn.gov.sk (www.upn.sk) sa v roku 2023 zverejnilo 53 informácií o činnosti ÚPN, 16 publikácií v elektronickej knižnici, 6 textov v kalendáriu, 3 čísla časopisu *Pamäť národa*, objednávky (247 záznamov), faktúry (510 záznamov), 73 zmlúv a dodatkov.

Zverejnená bola štruktúra útvarov vojenskej kontrarozviedky na Slovensku v rokoch 1968 – 1989 a prehľad 371 príslušníkov, ktorí boli v týchto útvaroch zaradení. Na výročie vyhlásenia a účinnosti ústavného zákona č. 68/1942 Sl. z. o vysťahovaní Židov bola na webovej stránke zverejnená digitálna kópia Slovenského zákonníka.

Priebežne bola aktualizovaná hlavná stránka webového sídla ÚPN, zverejňovali sa pozvánky podujatí, ktoré boli organizované a tiež ostatné informácie z diania v ÚPN. Tieto informácie boli zároveň zverejňované aj na sociálnej sieti Facebook.

Priebežne sa aktualizovali aj domény www.februar1948.sk, www.21august1968.sk, www.17november1989.sk, www.barbarskanoc.sk a www.pamatniky.sk. Stránky popisujú historické udalosti a sú na nich zverejnené archívne dokumenty, fotografie, zvukové záznamy, videá, informácie o podujatiach ÚPN pri príležitosti ich výročí ako aj miesta, ktoré pripomínajú obete neprávosti spáchané komunistickým režimom na obyvateľoch.

Denne bola aktualizovaná intranetová stránka ÚPN s informáciami pre zamestnancov – smernice, pokyny pre zamestnancov a denný monitoring médií.

5 ARCHÍV

Archív ÚPN v zmysle zákona o pamäti národa eviduje, zhromažďuje, sprístupňuje, zverejňuje, spravuje a využíva dokumenty bezpečnostných orgánov hitlerovského Nemecka a Zväzu sovietskych socialistických republík a bezpečnostných orgánov štátu, vytvorené a zhromaždené v období od 18. apríla 1939 do 31. decembra 1989.

Štatút archívu mu bol priznaný rozhodnutím Odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR zo 7. júla 2004. Ako archív právnickej osoby zriadenej zákonom podľa rozhodnutia Odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR nesie názov Archív Ústavu pamäti národa so sídlom v Bratislave. Na základe tohto rozhodnutia plní úlohy preberania, evidencie, ochrany, spracúvania, sprístupňovania a využívania archívnych dokumentov organizácie.

5.1 DELIMITÁCIE

Zamestnanci ÚPN sa v rámci plnenia Uznesenia vlády č. 555/2020 prioritne venovali delimitáciám dokumentov z Ministerstva spravodlivosti SR, od ktorého prevzali archívne dokumenty z registratúry v počte 442 škatúl a 5 kníh registrov. Archívne dokumenty tvoria rehabilitačné spisy osôb a spisy vyplatených odškodnení oprávneným osobám na základe zákonov č. 119/1990 Z. z., č. 305/1999 Z. z., č. 105/2002 Z. z. a č. 547/2005 Z. z. Vykonaná bola priebežná kontrola fyzickej prítomnosti spisov a zakrabicovanie všetkých spisov.

5.2 ARCHÍVNE FONDY

Archív ÚPN spravuje celkovo 2 500 bm archívnych dokumentov. Spracované archívne dokumenty tvoria 1 851,052 bm, z toho je 1 670,417 bm inventarizovaných archívnych dokumentov, 180,635 bm tvoria usporiadané (neinventarizované) archívne dokumenty. Objem nespracovaných archívnych dokumentov k 31. decembru 2023 predstavoval 648,948 bm.

Ku koncu roka 2023 sa v Archíve ÚPN nachádzalo 507 archívnych fondov a zbierok (počet archívnych fondov a zbierok bol prehodnotený a upravený v rámci zmeny kritérií pre určenie archívnych fondov). Zároveň Archív ÚPN spravuje historickú knižnicu Ústavu marxizmu-leninizmu, súbor periodickej tlače vydavateľstva ÚV KSS Pravda a príručnú knižnicu ÚPN.

Zamestnanci ÚPN v roku 2023 inventarizovali dokumenty archívnych fondov Okresná správa ZNB Oddelenie ŠtB Galanta (4,37 bm, 24 škatúl, 75 inventárnych jednotiek); Okresná správa ZNB Oddelenie ŠtB Žilina (4,875 bm, 40 škatúl, 112 inventárnych jednotiek) a spracovali tematický katalóg z vybraných archívnych dokumentov (436 dokumentov) k výročiu komunistického mocenského prevratu vo februári 1948. Zároveň usporiadali dokumenty v rámci archívnych fondov Správa kontrarozviedky v Bratislave – XII. Správa ZNB (27 bm, 216 škatúl), Hlavná správa ŠtB MV SSR (3 bm, 24 škatúl), Okresná správa ZNB Oddelenie ŠtB Topoľčany (0,375 bm, 3 škatule).

5.3 AKVIZIČNÁ ČINNOSŤ

V rámci akvizičnej činnosti ÚPN prevzal prírastky od fyzických osôb (Juraj Alner – exilová tlač, dokumenty z jeho činnosti v ČSSR, Štefan Šimúth – dokumenty z činnosti PTP). Počas roka 2023 zamestnanci ÚPN spracovali akvizície v celkovom rozsahu 4,625 bm jednotlivín a usporiadali archívne dokumenty v rozsahu 1 bm.

5.4 BÁDATEĽŇA

Počas roka 2023 bola bádateľňa Archívu ÚPN otvorená v štandardnom režime. Zamestnanci ÚPN pripravili bádateľom celkovo 1 921 archívnych dokumentov a 132 knižničných jednotiek. Bádateľom bolo založených 146 bádateľských listov, vykonali 354 bádateľských návštev. Zamestnanci zároveň vypracovali na účely sprístupnenia 72 posúdení archívnych dokumentov (12 297 strán) a anonymizovali osobné a osobitné údaje v sprístupnených dokumentoch (12 901 strán).

5.5 KNIŽNICA

V rámci rozvoja koncepcie knižnice bol pripravený návrh Knižničného poriadku a Štatútu knižnice ÚPN, na základe ktorých bude možné knižnicu ÚPN zaevidovať do siete verejných knižníc ako špeciálnu knižnicu. Pripravený je aj návrh zmluvy medzi ÚPN a Univerzitnou knižnicou v Bratislave v rámci spolupráce pri digitalizácii veľkoformátovej tlače z knižnice Ústavu marxizmu-leninizmu.

5.6 DIGITALIZÁCIA ARCHÍVNYCH DOKUMENTOV

V roku 2023 zamestnanci ÚPN pokračovali v digitalizácii papierových a mikrofišových dokumentov z Archívu ÚPN a inštitúcií (MV SR). Prioritou bola priebežná digitalizácia zapožičaných Personálnych spisov príslušníkov bezpečnostných zložiek. Operatívne skenovanie sa realizovalo na základe požiadaviek jednotlivých organizačných zložiek ÚPN v súvislosti s ich dlhodobo rozpracovanými projektmi alebo aktuálnymi úlohami.

Prebehla systematická digitalizácia archívnych fondov ako celkov, a to:

fond A 40 Úrad na ochranu ústavných činiteľov – 2,5 bm;

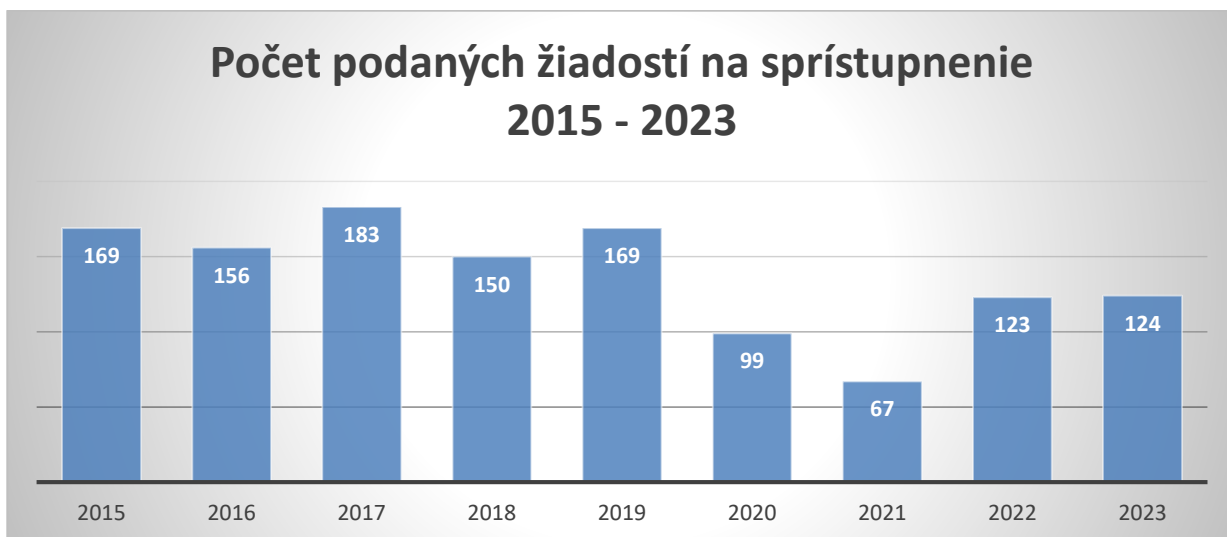
fond A 41 Úradovne a útvary technického zabezpečenia FMV – 0,625 bm.

V rámci digitalizácie zapožičaných Personálnych spisov príslušníkov ZNB bolo digitalizovaných 431 spisov (viac ako 123 tisíc snímok).

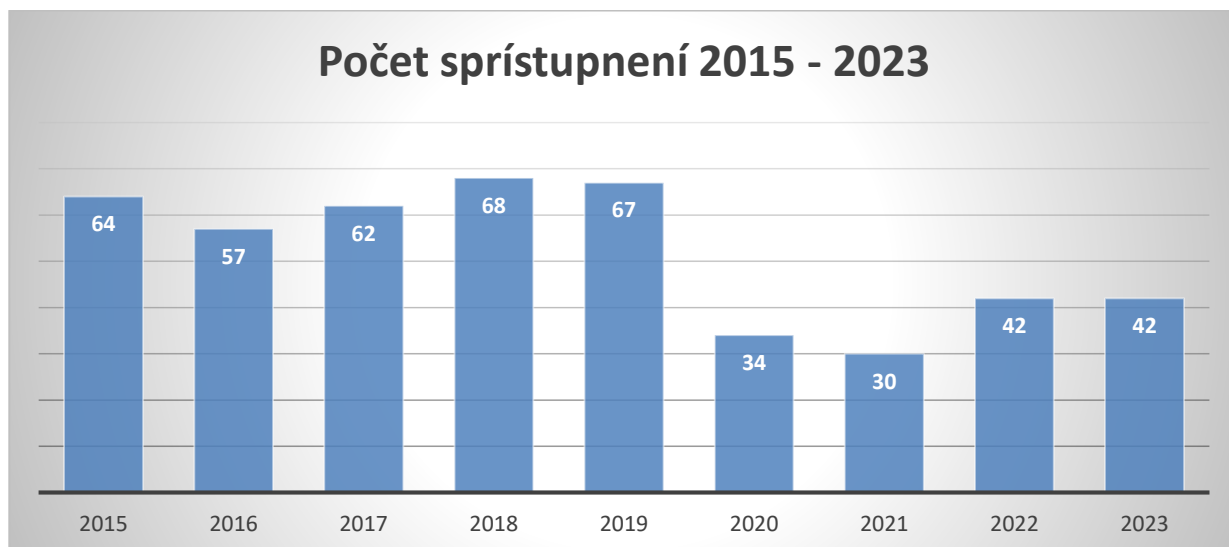
V roku 2023 bolo zdigitalizovaných celkovo 211 836 strán dokumentov, z toho 173 697 strán materiálov ŠtB a ÚŠB, zvyšok tvorili fotografie, mikrofiše, mikrofilmy, negatívy a knižničné jednotky. Zároveň prebiehala aj digitalizácia neštandardných formátov (A1 – A2) a zapožičaných materiálov v celkovom počte 1 483 snímok.

5.7 SPRÍSTUPŇOVANIE

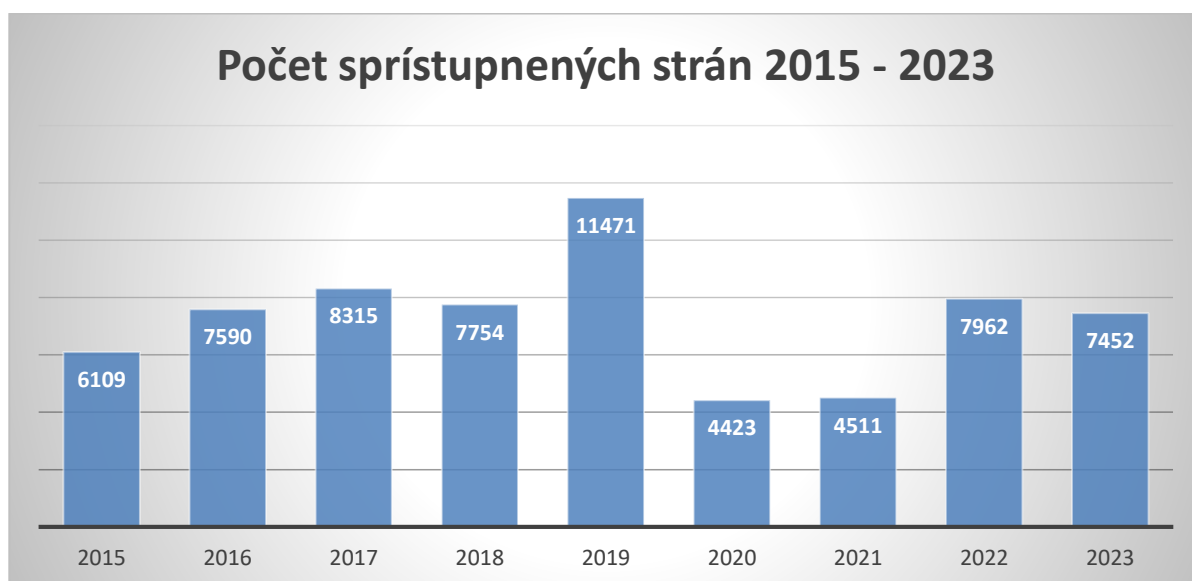
Zamestnanci ÚPN na základe písomnej žiadosti podľa § 17 a § 18 Zákona o pamäti národa sprístupňujú žiadateľom dokumenty po bývalých bezpečnostných zložkách štátu z obdobia rokov 1939 – 1989. V roku 2023 ÚPN prijal 124 žiadostí fyzických osôb o sprístupnenie dokumentov.

V roku 2023 sa s dokumentmi vyžiadanými podľa § 17 a § 18 zákona o pamäti národa. oboznámilo 42 osôb.

Zamestnanci ÚPN pripravili a žiadateľom v roku 2023 sprístupnili celkovo 7 452 strán dokumentov.

5.8 EVIDENCIE A DATABÁZY – ARCHÍVNY INFORMAČNÝ SYSTÉM

V rámci budovania archívneho informačného systému bola doplnená databáza prevzatých spisov o 14 413 záznamov z fondov Personálne spisy príslušníkov ZNB, Ústredňa štátnej bezpečnosti odbočka Prešov, Okresné sudy. Databáza prevzatých spisov sa doplnila tiež o záznamy delimitovaných personálnych spisov z Ministerstva vnútra SR a Ministerstva spravodlivosti SR. V rámci tvorby databáz boli prepísané údaje do všeobecnej kartotéky, menných a vecných registrov fondov v počte 8 082 snímok.

5.9 ODBORNÁ A OSVETOVÁ ČINNOSŤ

ÚPN pripravil Deň otvorených dverí Archívu ÚPN na tému Protištátne nápisy a občianska neposlušnosť v rokoch 1948 – 1989, ktorý sa uskutočnil v novembri 2023 ako súčasť *Festivalu Slobody*. Prebehli exkurzie študentov stredných škôl z Bratislavy a priláhlých regiónov.

V spolupráci s Katedrou archívnictva a muzeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave bola realizovaná odborná archívna prax stážistu v rozsahu 16 pracovných dní. V priestoroch Archívu ÚPN sa uskutočnilo viacero exkurzií, ako napríklad návšteva veľvyslanca Veľkej Británie. Archív ÚPN dlhodobo spolupracuje pri propagovaní svojej činnosti s Bratislavským samosprávnym krajom pri podujatí Víkend zatvorených hraníc.

6 VÝSKUM A DOKUMENTÁCIA

Výskumné a dokumentačné aktivity realizovali zamestnanci Ústavu pamäti národa v ôsmich okruhoch v rámci výskumnej činnosti a v ôsmich okruhoch v rámci dokumentačnej činnosti. Súčasne sa s cieľom aplikovania kvalitatívnych zmien, nastavenia výskumu, plánovania výstupov trvalej hodnoty, termínov, ako aj finančných dopadov, a vytvorenia tvorivého pracovného prostredia nastavovali výskumné projekty. Väčší dôraz na riadenie, ako aj na realizáciu osvetových a vzdelávacích aktivít spoločne s ukončením obmedzení vyplývajúcich z epidemiologickej situácie sa odrazili v náraste počtu podujatí realizovaných vo verejnom priestore.

6.1 OKRUHY VÝSKUMU A DOKUMENTÁCIE

V priebehu roka 2023 sa zamestnanci ÚPN zamerali na reflektovanie významných výročí z obdobia neslobody (1939 – 1989), najmä 75. výročie komunistického štátneho prevratu (február), 35. výročie Sviečkovej manifestácie (marec) či 55. výročie invázie vojsk krajín Varšavskej zmluvy do Československa (august). Reflektovali taktiež významné pamätné dni Slovenskej republiky, akými sú Deň nespravodlivo stíhaných, Deň pamiatky obetí komunistického režimu, Deň obetí holokaustu a rasového násillia a Deň samizdatu. Zároveň v súlade so zákonným poslaním Ústavu pamäti národa zamerali pozornosť aj na menej známe výročia, akými sú prijatie represívnych zákonov a opatrení v roku 1948 (napr. zákon č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky či zákon č. 247/1948 Zb. o táboroch nútenej práce), reakcie spoločnosti a politické zmeny na smrť J. V. Stalina a K. Gottwalda, ľudové vzbury v súvislosti so štátnou Katolíckou akciou, podpísanie Vianočnej dohody 1943, rehabilitácie v roku 1963, osobnosť Dominika Tatarku a ďalšie. Zamestnanci ÚPN priebežne pripravovali texty k výročiam, osobnostiam a udalostiam do webového kalendária či v rámci výskumnej, dokumentačnej a osvetovej činnosti.

Výskumné okruhy:

1) Osudy slovenských Židov 1939 – 1945

Riešiteľ: Mgr. Pavol Makyna, PhD. (1/2 úväzok)

Ide o kontinuálne najdlhšie riešený výskumný okruh v Ústave pamäti národa, realizovaný od roku 2004. Hlavnými výstupmi v rámci projektu boli databázy umiestnené na webovej stránke Ústavu pamäti národa (databáza arizovaných podnikov, súpis Židov z roku 1942, štatistika Židov na južnom Slovensku a Podkarpatskej Rusi), vedecké monografie zamerané na perzekúcie Židov na regionálnej úrovni či zborník o protižidovskom zákonodarstve v Európe.

Súčasný riešiteľ sa téme venuje od roku 2015. Výskum v roku 2023 reflektoval najmä mocenské mechanizmy režimu vedúce k perzekúciám Židov, ako aj konkrétnych vykonávateľov zločinov z prostredia štátneho aparátu.

2) Nastolenie, vývoj a represívne nástroje komunistického režimu (1945 – 1989)

Riešiteľ: doc. Mgr. et Mgr. Ondrej Podolec, PhD.

Výskumný okruh je zameraný na analýzu nástupu komunistického režimu k moci v bývalom Československu, jeho vývoj po prevzatí moci vo februári 1948 a represívne nástroje, ktoré využíval na svoje mocenské udržanie až do roku 1989.

Súčasný riešiteľ sa téme na pôde ÚPN venuje od roku 2020. V strednodobej perspektíve je cieľom zmapovať vývoj postavenia KSČ v politickom systéme štátu, vzťah k štátnej správe na centrálnej i regionálnej úrovni v jednotlivých etapách vývoja komunistického režimu a mechanizmy zasahovania (resp. riadenia) dôležitých sfér spoločnosti. V rámci výskumnej činnosti sa riešiteľ zameriava na reflexiu legislatívy z roku 1948, ktorá viedla k perzekúciám a represiam, ako boli zákon na ochranu ľudovodemokratickej republiky, (č. 231/1948 Zb.), vznik Štátneho súdu (č. 232/1948 Zb.), obnovenie činnosti retribučného súdnictva, či procesy s vedúcimi činiteľmi Demokratickej strany.

3) Protikomunistický odboj na Slovensku (1948 – 1953)

Riešiteľ: Mgr. Martin Garek, PhD.

Výskumný projekt je zameraný na komplexné zmapovanie foriem a prejavov protikomunistického odboja na Slovensku v rokoch 1948 – 1953 vrátane jeho doteraz neznámych aspektov a protagonistov. Výskum prebieha od roku 2019 s cieľom zmapovať protikomunistické aktivity na Slovensku v stanovenom období, formy odboja a konkrétne prejavy – najmä v podobe ozbrojených vzbúr a aktívnych skupín prevádzáčov cez hranice Železnej opony a ďalšie doteraz nezmapované skupiny a jednotlivcov.

Riešiteľ sa v rámci výskumu doteraz zameriaval na ozbrojené vzbury v slovenských regiónoch v súvislosti s tzv. Katolíckou akciou a na tzv. protištátne skupiny na Slovensku. Cieľom výskumu v roku 2023 bolo mapovanie protirežimových vystúpení na Slovensku v súvislosti s tzv. Katolíckou akciou v jednotlivých regiónoch Slovenska (v minulosti bol výskum zameraný najmä na Oravu), ako aj represívne opatrenia komunistického režimu voči predstaviteľom protikomunistického odboja.

4) Politické procesy na Slovensku po roku 1948 a rehabilitácie

Riešiteľ: Mgr. Branislav Kinčok, PhD.

Výskumný okruh sa zaoberá vykonávanými súdnymi procesmi najmä z prvej polovice 50. rokov a následným rehabilitáciami v 60. rokoch. V rámci projektu vydal Ústav pamäti národa viacero štúdií a dokumentov k rôznym politickým procesom.

Výskum sa realizuje od roku 2008, riešiteľ na ňom participuje od začiatku. K hlavným výstupom projektu patrí edícia dokumentov venovaných najvýznamnejším politickým procesom na Slovensku (autormi boli externí spolupracovníci). Okrem toho bolo výstupom z projektu viacero vedeckých štúdií v časopise *Pamäť národa*, ako aj popularizačná a syntetizujúca príručka pre školy a širokú verejnosť.

Riešiteľ sa pri výskume v priebehu roku 2023 sústredil na analýzu menej známych procesov v 50. a 60. rokoch na Slovensku (napr. na „opozíciu“ v rámci komunistickej strany) a ich spracovanie formou čiastkových štúdií ako základu pre monografiu. Finalizuje taktiež vedeckú monografiu o procese Gustáv Husák a spol.

5) Štát a cirkvi 1945 – 1989

Riešiteľ: Mgr. František Neupauer, PhD.

Výskumný okruh je riešený od roku 2008. Zameriava sa predovšetkým na tie aspekty existencie cirkví, ktorým bola v doterajšej historiografii venovaná len okrajová pozornosť. k doterajším výsledkom patrí publikácia o spolupráci kňazov s režimom v rokoch 1948 – 1968 a vedecké štúdie o skrytej cirkvi a prípadoch prenasledovania veriacich. Riešiteľ sa téme venuje od roku 2018.

6) Politický systém, režim a spoločnosť na Slovensku 1968 – 1989

Riešitelia: Mgr. Patrik Dubovský, PhD.; Ľudmila Pastierová

Cieľom výskumného okruhu je zmapovanie pôsobenia komunistického režimu v období tzv. normalizácie. Výskum sa realizuje od roku 2009, zameriava sa na pôsobenie komunistického režimu na Slovensku a na prejavy odporu voči nemu. Štúdie mapovali aktivity disentu a perzekúciu odporcov režimu. Riešiteľ sa téme venuje od roku 2018, riešiteľka od októbra 2022.

7) Násilná kolektivizácia

Riešiteľ: Mgr. Silvia Haladová, PhD.

Projektový okruh bol na ÚPN riešený v rokoch 2008 – 2016 postupne viacerými riešiteľmi. Výstupmi boli vedecké štúdie na parciálne témy, chýbalo však systematickejšie spracovanie. Riešiteľka sa téme venuje od roku 2018, zameriava sa na priebeh a dopady kolektivizácie na konkrétne slovenské regióny s cieľom zmapovať rozsah, charakter a mechanizmy súdnych a mimosúdnych perzekúcií ako nástroja na presadenie kolektivizácie poľnohospodárstva. Analyzuje propagandu ako integrálnu súčasť procesu násilnej kolektivizácie na Slovensku.

8) Slovenský politický exil v zápase proti komunistickému režimu

Riešiteľ: Dr. phil. Beáta Katrebová Blehová

Cieľom výskumného okruhu je analyzovať aktivity slovenskej emigrácie v zápase proti komunistickému režimu, osobitne jednotlivých skupín (česko)slovenského exilu, ich hlavných predstaviteľov, organizácií a periodík, ako aj ideovú orientáciu.

Riešiteľka sa bádateľskej téme venuje od roku 2018. Výskum zasadzuje slovenskú emigráciu a jej aktivity do širšieho kontextu druhej svetovej a studenej vojny. Výskumná činnosť sa v roku 2023 zamerala na základný archívny výskum v súvislosti s tematikou slovenského povojnového exilu a jeho spojenia na domáci protikomunistický odboj v období 50. rokov 20. storočia.

Dokumentačné okruhy:

9) Organizačná a personálna rekonštrukcia teritoriálnych útvarov Štátnej bezpečnosti / Krajská správa Ministerstva vnútra Prešov (1954 – 1960)

Riešiteľ: Mgr. Daniel Halčín

Súčinnosť: Mgr. Tomáš Adamovič

V priebehu roku 2023 sa riešitelia v rámci archívno-historického výskumu zamerali na organizačnú a personálnu rekonštrukciu útvarov Krajskej správy Ministerstva vnútra Prešov v rokoch 1954 – 1960. Na základe archívneho výskumu identifikovali 378 príslušníkov ŠtB. K 121 príslušníkom doplnili chýbajúce osobné a kariérne údaje. Údaje k zvyšným identifikovaným príslušníkom a spracovanie údajov do prehľadu podľa organizačnej štruktúry útvarov ŠtB je plánované na 1. štvrťrok 2024. Plánovaným výstupom je webová prezentácia.

10) Organizačná a personálna rekonštrukcia odborov vyšetrovania Štátnej bezpečnosti na Slovensku

Riešiteľ: Mgr. Vladimír Palko

Súčinnosť: Mgr. Tomáš Adamovič

V priebehu roku 2023 riešiteľ na základe archívno-historického výskumu identifikoval ďalších 63 vyšetrovateľov ŠtB z obdobia rokov 1977 – 1982 (spolu s predchádzajúcim obdobím ich je identifikovaných spolu 192). K príslušníkom dohľadával chýbajúce osobné a kariérne údaje, ktoré zapracoval do prehľadu podľa organizačnej štruktúry útvarov vyšetrovania ŠtB na Slovensku. Plánovaným výstupom po ukončení organizačnej a personálnej rekonštrukcie je webová prezentácia.

11) Odsúdení za politické trestné činy (1970 – 1989)

Riešiteľ: Mgr. et Mgr. Ľubomír Morbacher, PhD.

Súčinnosť: Mgr. Tomáš Adamovič

V roku 2023 riešitelia projektu preskúmali spolu 3 717 zachovaných vyšetrovacích spisov ŠtB z rokov 1983 – 1989. Identifikovali a spracovali 122 prípadov iných trestných činov než už spracované § 109 (opustenie republiky) a § 110 (vniknutie na územie republiky). Dohľadané prípady sú spracované do prehľadu s údajmi o súdených osobách a za trestné a súdne konanie zodpovedných osobách.

Prvá dekáda (80. roky 20. storočia) bude zverejnená v 2. polroku 2024 v podobe webovej prezentácie.

12) Útvary vojenskej kontrarozviedky na Slovensku (1952 – 1968)

Riešiteľ: Mgr. Pavol Pytlík

Výskum a rekonštrukcia útvarov vojenskej kontrarozviedky pôsobiach na Slovensku prebiehali v dvoch časových obdobiach rozdelených rokom 1968. Riešiteľ identifikoval a spracoval 608 príslušníkov pôsobiach v útvaroch vojenskej kontrarozviedky na Slovensku. Spracúva údaje k príslušníkom do prehľadu podľa organizačnej štruktúry útvarov VKR. Náročnosť úlohy spočíva v chýbajúcich primárnych zdrojoch (kádrové rozkazy) a v nedostatočnom uvádzaní údajov v dostupných dokumentoch. Plánovaným výstupom po ukončení organizačnej a personálnej rekonštrukcie je webová prezentácia.

13) Komunistická strana Slovenska / etapa Aparát Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (1948 – 1968)

Riešitelia: Mgr. Martin Halmo, PhDr. Adam Bieleš, PhD.

Súčinnosť: Mgr. Samuel Duško, Mgr. Josef Halla, Ph.D.

Výskum v rámci projektu sa v roku 2023 zameriaval na organizačnú a personálnu rekonštrukciu doposiaľ nedostatočne známeho Aparátu Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (1948 – 1968). Riešitelia projektu zrealizovali rozsiahly archívno-historický výskum s dôrazom na archívne súbory uložené v Slovenskom národnom archíve. Prioritne skúmaným bol archívny súbor Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska. V organizačnej štruktúre Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska riešitelia v skúmanom časovom období identifikovali spolu 69 oddelení, 369 odborov a 226 referátov. V rámci výskumu tiež identifikovali 865 zamestnancov aparátu, z toho 778 zamestnancov za roky 1948 – 1958. Osobné a kariérne údaje sú spracované k 309 zamestnancom. Výsledok rekonštrukcie bude sprístupnený formou webovej prezentácie.

14) Slovenská národná rada / etapa Slovenská národná rada (1954 – 1981)

Riešiteľ: Mgr. Samuel Duško

Súčinnosť: PhDr. Adam Bieleš, PhD., Mgr. Martin Halmo, Mgr. Josef Halla, Ph.D.

Výskum sa v roku 2023 zameriaval na rekonštrukciu obsadenia mandátov poslancov Slovenskej národnej rady v období rokov 1954 – 1981. Na základe archívno-historického výskumu, najmä v Slovenskom národnom archíve, riešitelia za uvedené časové obdobie identifikovali spolu 719 poslancov. Zároveň spracovali osobné a kariérne údaje k 465 poslancom Slovenskej národnej rady do prehľadu podľa jednotlivých volebných období. Výsledok rekonštrukcie bol sprístupnený formou webovej prezentácie v 1. štvrtroku 2024.

15) Vlády ČSR, ČSSR, SSR a Zbor povereníkov (1945 – 1989) / etapa Vláda Slovenskej socialistickej republiky (1969 – 1989)

Riešiteľ: Mgr. Josef Halla, Ph.D.

Súčinnosť: Mgr. Martin Halmo, PhDr. Adam Bieleš, PhD., Mgr. Samuel Duško

Výskum v rámci projektu sa prioritne zameriaval na členov vlády Slovenskej socialistickej republiky (1969 – 1989). Riešiteľ v priebehu roku 2023 spracoval prehľad 58 členov vlády Slovenskej socialistickej republiky, v rámci ich politickej kariéry zaradených na 206 vládnych funkciách. Údaje k členom vlády sú spracované do troch prehľadov, podľa priezvisk, rezortov a volebných období. Riešiteľ taktiež pripravil prehľady 98 členov vlády ČSSR (1969 – 1989) a 141 členov vlády ČSR/ČSSR (1945 – 1968), ktoré je ešte potrebné spracovať do prehľadov podľa priezvisk, rezortov a volebných období. Prehľad členov vlády Slovenskej socialistickej republiky (1969 – 1989) bol sprístupnený formou webovej prezentácie vo februári 2024.

16) Aktualizácia rekonštrukcií útvarov ŠtB zverejnených do roku 2020

Riešiteľ: Mgr. Vladimír Palko

Súčinnosť: Mgr. Tomáš Adamovič

Riešitelia v roku 2023 spracúvali nové zistenia a aktualizovali už zverejnené záznamy k príslušníkom ŠtB. Výskumom získali aktualizácie údaje k spolu 487 záznamov.

6.2 KONFERENCIE, KOLOKVIÁ A SEMINÁRE

Ústav pamäti národa v roku 2023 organizoval v spolupráci s partnerskými inštitúciami medzinárodné vedecké konferencie, z ktorých k najvýznamnejším patria medzinárodné vedecké konferencie *Cirkvi a náboženské spoločnosti za tzv. železnou oponou a Komunistické strany v sovietskom bloku 1981 – 1985. Korózia systému.*

Medzinárodná vedecká konferencia *Churches and Religious Associations Behind the „Iron Curtain“*

Dvojdňová medzinárodná vedecká konferencia, I. ročník série mapujúcej perzekúcie cirkví komunistickým režimom v rokoch 1945 – 1956. Ústav pamäti národa vedeckú konferenciu spoluorganizoval s poľskou (IPN) a maďarskou (NEB) partnerskou inštitúciou v dňoch 6. – 7. septembra 2023 vo Varšave. Za Ústav pamäti národa sa jej aktívne zúčastnili Jerguš Sivoš, Beáta Katrebová Blehová a František Neupauer (príspevok predniesol Peter Jašek). Panelovú diskusiu konferencie moderoval Peter Jašek.

Prehľad príspevkov:

Karol NAWROCKI (President of Institute of National Remembrance, Poland)

Réka FÖLDVÁRYNÉ KISS, (Chairperson of the Committee of National Remembrance, Hungary)

Jerguš SIVOŠ (Nation's Memory Institute, Slovakia)

Miroslav AKMADŽA (Croatian Institute of History, Zagreb), Josip MIHALJEVIĆ (Croatian Institute of History, Zagreb): The Position of the Catholic Church in Communist Croatia (1945 – 1952);

Aleksandar ŽIVOTIĆ (Department of History of Yugoslavia Faculty of Philosophy, Belgrade University): USSR, Russian Orthodox Church and Soviet Church Influence in Yugoslavia (1944 – 1953);

Rafał ŁATKA (Historical Research Office of the Institute of National Remembrance; University of Cardinal Stephan Wyszyński): Primates of Poland and the Communist System in Poland (1945 – 1956);

Miroslaw SZUMIŁO (Historical Research Office of the Institute of National Remembrance; University of Mari Curie-Skłodowska, Lublin): Creators and Supervisors of Anti-Church Policy in Communist Poland 1945 – 1956;

Māra KIOPE (Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia): The Decade of Vatican Silence: Catholic Church in Latvia (1946 – 1956);

Gergely ISÓ (Office of the Committee of National Remembrance, Hungary): Resistance and Collaboration in the Evangelical-Lutheran Church in Hungary in the Rákosi-era (1948 – 1956);

Réka FÖLDVÁRYNÉ KISS (Committee of National Remembrance, Hungary): The Situation and Strategy of the Protestant Churches in Hungary in the 1950s.;

Kristina BURINSKAITĖ (Genocide and Resistance Research Department, Vilnius): KGB Agent Activity against Lithuanian Catholic Church. The Case „Students“;

Eva VYBÍRALOVÁ (Institute for the Study of the Totalitarian Regimes, Prague): 'Extraordinary Faculties' as an Instrument of the Apostolic See to Deal with the Rise of Communism;

Markéta DOLEŽALOVÁ (Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Prague): Propaganda against Pope Pius XII as a part of Anti-church Politics in Czechoslovakia in the 1950s.;

Beáta KATREBOVÁ BLEHOVÁ (Nation's Memory Institute, Slovakia): Organizing the First Centres of Slovak Catholics in Exile in the Context of the Post-war Pontificate of Pope Pius XII;

František NEUPAUER (Nation's Memory Institute, Slovakia): Intervention of the Communist Regime against Religious in Slovakia in 1950;

Przemysław PAZIK (Institute of History, Research Centre for the Humanities, Budapest): Breaking the Spirit. Oath of Loyalty of the Polish Episcopate and the Completion of the Stalinist Frame for Church-State Relations;

Bogusław WÓJCIK (Historical Research Office of the Institute of National Remembrance, Branch: Rzeszów): The Youth Underground's Organizations as an Antidote to Atheist Propaganda in the Rzeszow Province in the First Decade after World War II;

Florentina BUDEANĂ (National Council for the Study of the Securitate Archives, Bucharest): Bishop Márton Áron against the Romanian Communist State. The Toughest Years (1948 – 1956);

Cosmin BUDEANĂ (The Institute for the Investigation of Communist Crimes and the Memory of the Romanian Exile, Romania): Sandor Imre – a Roman Catholic Priest in Romanian Communist Jails;

Dragoş URSU (National Museum of the Union, Alba Iulia): Biographies of Christian Resistance in Communist Romania. Priest Ioan Iovan and the Context of the Recalibration of Relations between the Romanian Communist Regime and the Romanian Orthodox Church;

Ioana-Zoia SANDU (URSU), PhD (1st of December 1918 University, Alba Iulia): Facing Communism through Faith: The Spiritual Searches of the "Burning Bush" Group (1945 – 1956);

Peter BORZA (Pavol Jozef Šafárik University in Košice): Bishop Pavel Gojdič: Guardian of the Religious Values and Rights of the Greek Catholic Church in Czechoslovakia after 1945;

Solveiga KRUMINA-KONKOVA (Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia): Martyr for Faith – Bishop Kazimirs Dulbinskis;

ROUND TABLE: Situation of Churches and Religious Associations behind the „Iron Curtain” in 1945 – 1956. Conference summary: Beáta KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Rafał ŁATKA; Chair: Peter JAŠEK (Nation's Memory Institute, Slovakia).

Odborný seminár pri príležitosti Dňa obetí komunistického režimu pod názvom *Výšetrovacie väznice Štátnej bezpečnosti*

Odborný seminár organizoval Ústav pamäti národa v spolupráci s Múzeom obetí komunizmu v Košiciach a venoval sa úlohe a fungovaniu vyšetrovacích väzníc Štátnej bezpečnosti. Seminár sa konal 23. júna 2023 v Košiciach ako podujatie pri príležitosti pamätného dňa SR – Dňa pamiatky obetí komunistického režimu.

Prehľad príspevkov:

Prokop TOMEK (VHÚ Praha): Vznik vyšetrovacích väzníc ŠtB;

Branislav KINČOK (Ústav pamäti národa): Výšetrovacie metódy ŠtB v kontexte politických procesov;

Peter BORZA (Filozofická fakulta UPJŠ Košice): Väzni z akcie „Tajný fond“. Ljavinec a spol.; Anna STRÁNSKA (spolok Memoria): Krajská vyšetrovacía väznica ŠtB v Uherskom Hradišti;

Tomáš KOLLÁR, Martin KLIMZA (Múzeum obetí komunizmu, Košice): Doposiaľ zistené fakty o Krajskej väznici ŠtB v Košiciach.

Konferencia o ľudských právach

Konferencia o ľudských právach tematicky nadviazala na prvé dva ročníky realizované v rokoch 2021 a 2022, ktoré boli zamerané na tematiku ľudských práv v zápase proti nedemokratickým režimom v štátoch strednej a východnej Európy, vrátane bývalého Československa. Konferencia sa konala v decembri 2023 v priestoroch Zastúpenia Európskej komisie na Slovensku v spolupráci s Veľvyslanectvom Francúzskej republiky na Slovensku a Misiou 89. Súčasťou konferencie bolo aj vyhodnotenie súťaže *Naša nedávna história*.

Prehľad príspevkov:

Otvorenie: Marína ZAVACKÁ, Vladimír ŠUCHA, Jana KOTOVÁ

Keynote lecture: Pascal LE DEUNFF, veľvyslanec Francúzska na Slovensku;

Dieter BACHER (Inštitút Ludwiga Boltzmann, Rakúsko);

Cecylia KUTA (Ústav národnej pamäti, Poľsko);

Wolfgang HEINZ (Inštitút pre ľudské práva, Nemecko);

Vladimír ŠUCHA (Európska komisia);

Martin MOČKO (Slovensko);

Kamil NEDVĚDICKÝ (Ústav pre štúdium totalitných režimov, Česko);

Petr PLACÁK (Ústav pre štúdium totalitných režimov, Česko);

Peter JAŠEK (Ústav pamäti národa);

Panelová diskusia: Róbert DOBROVODSKÝ (ombudsman), Dagmar KUSÁ (Bisla).

Seminár *Deň samizdatu. Literárny a neperiodický samizdat*

Seminár pripomenul fenomén vydávania samizdatovej literatúry na Slovensku v období nedemokratických režimov. Konal sa pod záštitou ministerky kultúry Slovenskej republiky Silvie Hroncovej dňa 12. októbra 2023 v priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave pri príležitosti pamätného dňa SR – Dňa samizdatu. Ústav pamäti národa ho spoluorganizoval s Univerzitnou knižnicou v Bratislave a o. z. samizdat.sk. Odbornú časť seminára doplnili diskusia okrúhleho stola s aktérmi doby – autormi a vydavateľmi samizdatov, projekcia dokumentárneho filmu *Malý svet pravdy* a oceňovanie tlačiarov samizdatov.

Prehľad príspevkov:

Pavel MATEJOVIČ (Trnavská univerzita v Trnave): Slovenský literárny samizdat 70. a 80. rokov 20. storočia – medzi literatúrou a politickou publicistikou;

Ján BUDAJ (Slovensko): Autor hoaxov mi napísal, že aj on vydáva samizdat (Úvaha na tému normálnosti);

Zuzana LUPRICHOVÁ (Slovenské národné múzeum): Jozef Oprala, SJ a spolupracovníci. Tlač samizdatov vo Veľkých Bieliciach 1978 – 1989;

Peter JAŠEK (Ústav pamäti národa): Za Orwella do väzenia. Prípad Stanislava Fila z roku 1985;

Ján KARÁSEK (Hospodárske noviny): Samizdat Bachor: Mix absurdity a humoru ako obrana proti totalitnému režimu;

Patrik DUBOVSKÝ (Ústav pamäti národa): Monotematická samizdatová tvorba Antona Srholca, SDB;

Ľudmila PASTIEROVÁ (Ústav pamäti národa): V.Z.D.O.R. - Výslovný zákaz ďalšieho opisovania rukopisu;

Dominik MELICHAR (Masarykova univerzita, Brno): Hanspaulka literárni: k literárnemu a hudobnému samizdatu hanspaulské komunity 70. a 80. let 20. století.

Medzinárodná vedecká konferencia *Komunistické strany v sovietskom bloku 1981 – 1985. Korózia systému*

Medzinárodná vedecká konferencia sa konala ako V. ročník série medzinárodných konferencií *Revolution Accomplished. Communists in Power* v dňoch 4. a 5. októbra 2023 v priestoroch Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky v Prahe. Ústav pamäti národa podujatie spoluorganizoval s maďarským (NEB) a českým (ÚSTR) partnerom s cieľom analyzovať vývoj v komunistických stranách štátov východného bloku na začiatku 80. rokov 20. storočia.

Prehľad príspevkov:

Przemysław GASZTOLD (War Studies University in Warsaw; Institute of National Remembrance): *World Revolution one Step Back: Crisis in Poland, Martial Law, and PUWP's Relations with 'Progressive' Parties in the Global South (1981 – 1983)*;

Jan ADAMEC (Česká republika): *The Communist Party of Czechoslovakia (CPC) and the Chinese Communist Party between Ideology, Geopolitics and Economics. Czechoslovak-Chinese Relations in 1982 – 1985*;

Aleksandar ZIVOTIC (Department of History of Yugoslavia Faculty of Philosophy, Belgrade University): *Foreign Policy Crossroads. International Position of Yugoslavia after Tito's Death (1981 – 1985)*;

Miroslav NOVÁK (Česká republika):- *Opozice doby přechodu (1981 – 1985)*;

Josef HALLA (Ústav pamäti národa):- *Stabilita kádrov nadovšetko. Personálna situácia vo vláдах ČSSR, ČSR a SSR počas volebného obdobia*;

Adam BIELESZ (Ústav pamäti národa): *Zmeny v členskej základni Komunistickej strany Slovenska počas rokov 1981 až 1986*;

Rafał ŁATKA (Historical Research Office of the Institute of National Remembrance; University of Cardinal Stephan Wyszyński): *The Catholic Church as a key factor in the socio-political reality of the People's Republic of Poland 1981 – 1985*;

Marta PASZEK (Institute of National Remembrance): *The influence of the corrosion of the communist system on the judiciary in Poland (1980 – 1987)*;

Tomáš MALÍNEK (Ústav pre štúdium totalitných režimov): *Varšava objektivem StB: činnost V. správy SNB na území Polska v letech 1981 – 1982*;

Príhovor predsedníčky Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky Markéty PEKAROVEJ ADAMOVEJ;

Detelina DINEVA (Bulgarian Academy of Sciences): *The Bulgarian Communist Leadership and State Security in Regard to Developments in Poland during the First Half of the 1980s*;

Daniel FILIP-AFOAREI (Institute for the Investigation of the Crimes of Communism and the Memory of the Romanian Exile): *The Romanian Communist Party, the Second Cold War and the Polish Crisis: a Complicated Equation*;

Filip GAŃCZAK (Institute of National Remembrance): *The Socialist Unity Party of Germany (SED) and the Polish Crisis in 1981*;

Mirosław SZUMIŁO (Historical Research Office of the Institute of National Remembrance; University of Mari Curie-Skłodowska, Lublin): *Czechoslovak Communists and Factional Struggle in the Polish United Workers' Party in 1981*;

Attila APOR (Institute of the 20th Century, Hungary): *The Crisis in the "Happiest Barracks"*;

Pál GERMUSKA (Hungarian National Archives): *Economic Reforms and Indebtedness in Hungary in the First Half of the 1980s*;

Martin HALMO (Ústav pamäti národa): *Predvečer prestavby. Vývoj predstáv o hospodárskej reforme na Slovensku v prvej polovici 80. rokov*;

Martin MOCKO (Slovensko): *Reformný projekt Ústavu marxizmu-leninizmu ÚV KSS (1981 – 1985)*.

Odborný seminár *Kysuce a perzekúcie (1945 – 1989)*

Pri príležitosti 75. výročia tzv. Katolíckej akcie a následných protikomunistických vzbúr obyvateľov v slovenských regiónoch zorganizoval Ústav pamäti národa s Mestom Čadca, PV ZPKO, Kysuckým múzeom v Čadci a Maticou Slovenskou 15. júna 2023 v Dome kultúry v Čadci seminár venovaný tejto málo známej historickej téme.

Prehľad príspevkov:

Ivan MRVA: Národovci a martýri na Kysuciach;

Martin LACKO: Odvlečení do gulagov;

Martin TURÓCI (Kysucké múzeum): Kysuce v gottwaldovskom období (1948 – 1953);

Martin GAREK (Ústav pamäti národa): Prenasledovanie cirkvi: Tzv. Katolícka akcia na Kysuciach;

Ľudovít GUNČAGA: Prenasledovaní kňazi – rodáci z Kysúc;

Pavol HOLEŠTIK: Kysucké osobnosti v exile;

Stanislav LABJAK (Ústav pamäti národa) Osudy 50. rokov – príklad rodiny zo Zákopčia;

Peter IVÁNEK, Kvetoslav GREGOR (Zväz protikomunistického odboja): Organizovanie bývalých politických väzňov po roku 1990.

Odborný seminár s diskusiou *75 rokov od Februára 1948*

Odborný seminár pri príležitosti 75. výročia osudného etablovania sa komunistickej moci na Slovensku. Podujatie sa konala 23. februára 2023 v priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave.

Prehľad príspevkov:

Martin GAREK (Ústav pamäti národa): Komunistický prevrat vo februári 1948 a Slovensko;

Ondrej PODOLEC (Ústav pamäti národa): Beda porazeným! (súdna a mimosúdna represia novo nastoleného režimu po Februári 1948);

Matej MEDVECKÝ (Vojenský historický ústav): Február 1948 a bezpečnostné zložky štátu;

Michal PEHR (Filozofická fakulta Karlovej Univerzity, Praha): Medzi perzekúciou a kolaboráciou (nekomunistické politické strany po Februári 1948);

Norbert WOJTOWICZ (Ústav národnej pamäti, Vroclav): Február 1948 z poľského pohľadu;

Martin HALMO, Adam BIELESZ (Ústav pamäti národa): „Vítazný február“ v komunistickej propagande.

Slávnostné kolokvium pri príležitosti výročia Sviečkovej manifestácie

Slávnostné kolokvium sa uskutočnilo v rámci série podujatí pod názvom *Neboli sme ľahostajní. Vtedy ani dnes* pri príležitosti 35. výročia Sviečkovej manifestácie, jedného z najvýznamnejších verejných vystúpení proti komunistickej moci na Slovensku. Záštitu nad podujatiami prevzala prezidentka SR Zuzana Čaputová.

Na slávnostnom kolokviu, ktoré organizoval Ústav pamäti národa v spolupráci s Fórom kresťanských inštitúcií a ďalšími partnermi v Primaciálnom paláci v Bratislave, vystúpili okrem iných rečníkov aj prezidentka SR Zuzana Čaputová a organizátor Sviečkovej manifestácie František Mikloško. Za Ústav pamäti národa na slávnostnom podujatí vystúpil František Neupauer.

Vedecká konferencia *Bratislava, hlavné mesto S(S)R*

Ústav pamäti národa v spolupráci s Múzeom mesta Bratislavy organizoval pri príležitosti 30. výročia mesta Bratislavy ako hlavného mesta samostatnej Slovenskej republiky a 55. výročia schválenia zákona SNR o hlavnom meste Slovenskej socialistickej republiky vedeckú konferenciu venovanú dejinám Bratislavy od roku 1968. Podujatie sa konalo 13. septembra 2023 vo Faustovej sieni Múzea mesta Bratislavy.

Prehľad príspevkov:

Henrieta MORAVČÍKOVÁ (Fakulta architektúry a dizajnu Slovenskej technickej univerzity): Sen o hlavnom meste;

Adam BIELESZ (Ústav pamäti národa): Výstavba novej budovy SNR optikou dokumentov Predsedníctva ÚV KSS;

Jaroslav ŠRANK (Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave): Emblémy Bratislavy v slovenskej poézii poslednej tretiny 20. storočia;

Peter JAŠEK (Ústav pamäti národa): Nádej, ktorá netrvala dlho. Roky 1968 a 1969 v Bratislave;

František NEUPAUER (Ústav pamäti národa): Prológ k Nežnej revolúcii (25. marec 1988 v Bratislave);

Petra HUDEK (Historický ústav SAV): Nežná revolúcia v bratislavských uliciach. Sochy a hmotné pripomienky na komunistický režim po roku 1989;

Andrej JAROŠ (Ministerstvo kultúry SR): Eliminácia modernistickej vrstvy na Bratislavskom hrade;

Anna GONDOVÁ (Pamiatkový úrad Slovenskej republiky): Bratislavský hrad a úsvit novej republiky.

Interné workshopy Ústavu pamäti národa

V rámci vzdelávania odborných zamestnancov ÚPN sa v roku 2023 uskutočnili dva interné workshopy: dňa 13. apríla 2023 sa pod vedením prof. Emílie Hrabovec na tému Vatikánske tajné archívy – metodologické prístupy, možnosti štúdia, využitie, a dňa 11. septembra 2023 pod vedením PhDr. Moniky Vrzgulovej, CSc. Na tému Metóda Oral History a politika spomínania.

6.3 ÚČASŤ NA KONFERENCIÁCH A SEMINÁROCH

Prehľad vystúpení zamestnancov Ústavu pamäti národa na konferenciách a seminároch v roku 2023:

Sympóziu *Svätý Vincent Pallotti – včera, dnes aj zajtra?*

21. január 2023, Smižany

Organizátor: Združenie katolíckeho apoštolátu

NEUPAUER, F.: Palotíni včera. Diskusia s účastníkmi podujatia.

Workshop *Erasmus plus Remembrance for Future*

13. – 15. február 2023, Bratislava

Organizátor: Nadácia Milana Šimečku

JÁSEK, P.: účasť na seminári vrátane Kucha Pecha prezentácie o osvetových a edukačných aktivitách ÚPN a vystúpenie počas workshopov.

Odborný seminár *75 rokov od Februára 1948*

23. február 2023, Bratislava

Organizátori: ÚPN, Univerzitná knižnica v Bratislave

PODOLEC, O.: Beda porazeným! (súdna a mimosúdna represia novonastoleného režimu po Februári 1948);

GAREK, M.: Komunistický prevrat vo Februári 1948 a Slovensko;

HALMO, M., BIELESZ, A.: „Vítazný február“ v komunistickej propagande.

Konferencia *Doctorandorum dies 2023*

15. marec 2023, Trnava

Organizátor: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

HALMO, M.: Začiatok experimentu. K vybraným aspektom československého hospodárstva v období prestavby.

Slávnostné kolokvium *Sviečková manifestácia*

24. marec 2023, Bratislava

Organizátori: Fórum kresťanských inštitúcií, Ústav pamäti národa

NEUPAUER, F.: Sviečková manifestácia 25. marca 1988.

Sympóziu *11th European Remembrance Symposium 2023*

9. – 11. máj, Barcelona, Španielsko

Organizátori: European Network Remembrance and Solidarity, European Observatory on Memories

HALMO, M., BIELESZ, A.

XXVI. archívne dni v SR. *Vodné diela v archívnych dokumentoch*

23. – 25. máj 2023, Kaštieľ Orlové, Považská Bystrica

Organizátori: Spoločnosť slovenských archivárov, Štátny archív v Trenčíne, Sekcia archivárov a PVH pri SAV v Bratislave

MAKYNA, P.: Výstavba Priehrady mládeže (1949 – 1958).

Konferencia *Národní výbory 1945 – 1990. Orgány státní správy nebo mocenský nástroj politiky KSČ?*

24. máj 2023, České Budějovice

Organizátori: Juhočeské múzeum v Českých Budějoviciach, Štátny oblastný archív v Třeboni-Štátny okresný archív v Českých Budějoviciach, Ústav pre štúdium totalitných režimov (ČR)

HALLA, J.: Osudy prvých povojnových primátorov Bratislavy (1945 – 1952).

Odborný seminár *Život a dielo Františka J. Fugu*

7. jún 2023, Martin

Organizátor: Matica slovenská

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, B.: František J. Fuga a Svetový kongres Slovákov.

Odborný seminár *Kysuce a politické perzekúcie (1945 – 1989)*

15. jún 2023, Čadca

Organizátori: Mesto Čadca, PV-ZPKO, Kysucké múzeum, Matica slovenská

GAREK, M.: Prenasledovanie cirkvi: Tzv. Katolícka akcia na Kysuciach.

Seminár *Spoločenskovedného ústavu Slovenskej akadémie vied v Košiciach*

26. júla 2023, Košice

Organizátor: Spoločenskovedný ústav Slovenskej akadémie vied v Košiciach

HALLA, J.: Československo 1968 s dôrazom na rokovania v Čierne nad Tisou a ich dôsledky.

Medzinárodná vedecká konferencia *Churches and Religious Associations behind the „Iron Curtain” Part One: 1945-1956*

6. – 7. september 2023, Varšava

Organizátori: Ústav národnej pamäti (Poľsko), Ústav pamäti národa, Výbor národnej pamäti (Maďarsko)

NEUPAUER, F.: Intervention of the Communist Regime against Religious in Slovakia in 1950;

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, B.: Organizing the First Centres of Slovak Catholics in Exile in the Context of the Post-war Pontificate of Pope Pius XII.

Vedecká konferencia *Bratislava, hlavné mesto S(S)R*

13. september 2023, Bratislava

Organizátori: Ústav pamäti národa, Múzeum mesta Bratislavy

NEUPAUER, F.: Prológ k Nežnej revolúcii (25. marec 1988 v Bratislave) ;

JAŠEK, P.: Nádej, ktorá netrvala dlho. Roky 1968 a 1969 v Bratislave;

BIELESZ, A.: Výstavba novej budovy SNR optikou dokumentov Predsedníctva ÚV KSS.

Vedecká konferencia *František Hrušovský (1903 – 1956) – osobnosť a dielo*

20. september 2023, Bratislava

Organizátor: Historický odbor Matice slovenskej

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, B.: František Hrušovský v exile (1945 – 1956);

GAREK, M.: Krátka politická kariéra historika a jeho retribučný proces.

Konferencia *Komunistické strany v sovietskom bloku 1981 – 1985. Korózia systému*

4. – 5. október 2023, Praha

Organizátori: Ústav pre štúdium totalitných režimov (ČR), Ústav pamäti národa, Ústav národnej pamäte (Poľsko), Výbor národnej pamäti (Maďarsko),

BIELESZ, A.: Zmeny v členskej základni Komunistickej strany Slovenska počas rokov 1981 až 1986;

HALLA, J.: Stabilita kádrov nadovšetko. Personálna situácia vo vláдах ČSSR, ČSR a SSR počas volebného obdobia.

Medzinárodná vedecká konferencia *„The Light Comes from the West“. The Politics of East Central European Migration during the Cold War*

10. – 12. október 2023, Bukurešť

Organizátor: Národný inštitút pre štúdium totalitarizmu

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, B.: Svetový kongres Slovákov a ľudské práva.

Seminár *Deň samizdatu 2023*

12. október 2023, Bratislava

Organizátori: Ústav pamäti národa, oz samizdat.sk, Univerzitná knižnica v Bratislave

DUBOVSKÝ, P.: Monotematická samizdatová tvorba Antona Srholca, SDB ;

JÁŠEK, P.: Za Orwella do väzenia;

PASTIEROVÁ, L.: V.Z.D.O.R. – Výslovný zákaz ďalšieho opisovania rukopisu.

Odborný seminár *Mons. Štefan Náhalka (1916 – 1975). Vicario generale clandestino e diplomatico senza credenziali*

23. október 2023, Rím

Organizátor: Slovenský historický ústav v Ríme

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, B.: Štefan Náhalka and Svetový kongres Slovákov.

Medzinárodná vedecká konferencia na počesť *Dr. h. c. Vladimíra Krčméryho*

10. november 2023, Michalovce

Organizátor: Vysoká škola zdravotníctva a soc. práce sv. Alžbety

NEUPAUER, F.: Genéza rodiny Krčméry (Silvo Krčméry a i.).

Vedecká konferencia *V šľapajach svätého Františka z Assisi*

20. november 2023, Ružomberok

Organizátori: Ústav pamäti národa, Katolícka univerzita, Františkánska rodina na Slovensku

NEUPAUER, F.: V područí komunistického režimu (perzekúcie i odvaha členov tretieho rádu sv. Františka);

DUBOVSKÝ, P.: Akcia Štátnej bezpečnosti „VÍR“ proti tajným komunitám františkánov v roku 1983;

HALLA, J.: Perzekúcia františkánov v českých krajinách v súvislosti s Akciou Víř.

Konferencia *Střežení státní hranice v 70. letech. Pohraničí a normalizace*

23. november 2023, Brno,

Organizátor: Technické múzeum v Brne, Univerzita obrany (ČR)

MIKLE, P.: Ochrana štátnej hranice v priestore Bratislavy so zreteľom na civilné obyvateľstvo v 70. rokoch;

PALKO, V.: Pohraničná obec Rusovce ako objekt záujmu spravodajských zložiek Pohraničnej stráže v 70. rokoch 20. storočia.

Vedecká konferencia *Všestranný archivár Ján Milan Dubovský (1933 – 2005)*

24. november 2023, Pezinok

Organizátor: Mesto Pezinok

DUBOVSKÝ, P.: Prínos Jána Milana Dubovského do problematiky novodobých cirkevných dejín.

Pietny akt a medzinárodná konferencia *Spravedlnost obětem; Nepotreštění viníci*

24. november 2023, Mikulov

Organizátor: Sdružení Paměť, z. s.

MORBACHER, L.: Podnet Ústavu pamäti národa v prípade obetí železnej opony z roku 2008.

Konferencia *Veřejné kolektivní protesty obyvatel v letech 1948 – 1989*

4. december 2023, Praha

Organizátor: Ústav pre štúdium totalitných režimov (ČR)

HALLA, J.: „*S krajním rozhořčením protestujeme proti výrazům vrcholné neúcty...*“ Petície na podporu perzekvovaných osôb na Slovensku.

Seminár *Film a dejiny*

5. december 2023, Praha

Organizátor: Ústav pre štúdium totalitných režimov (ČR)

NEUPAUER, F.: V mene svedomia – očami politických väzňov.

Odborný seminár *Lev Prchala – hrdina ostouzený a zapomenutý*

6. december 2023, Praha

Organizátor: Ústav pre štúdium totalitných režimov (ČR)

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, B.: Kontakty medzi slovenským politickým exilom a českým exilom v okolí generála Leva Prchalu v rokoch 1943 – 1952.

Seminár *Československo-sovětská smlouva z 12. prosince 1943*

12. december 2023, Praha

Organizátor: Ústav pre štúdium totalitných režimov, Múzeum Polície Českej republiky

HALLA, J.: Československo-sovětská smlouva z 12. decembra 1943 a jej ohlas na Slovensku.

Odborný seminár *The use of state security documents for teaching the history of totalitarian regimes as part of education for democracy in school*

19. – 20. december 2023, Tirana, Albánsko

Organizátor: Európska komisia

JÁSEK, P.: State Security Materials and their Use in the Education Process in Slovakia.

6.4 PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV

Prehľad publikačných výstupov zamestnancov Ústavu pamäti národa v roku 2023:

V1 – vedecký výstup publikačnej činnosti ako celok

- KLUBERT, Tomáš – GABČO, Martin (Eds.). *„V MENE REPUBLIKY“ Spomienky Dušana VIESTA ml.* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2023, ISBN 978-80-8257-014-7, 450 s.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenskí katolícki študenti a intelektuáli v exile a ich organizácie (ZSKŠvZ, ÚSKI, ZÚSKI).* Bratislava: Lúč, Ústav dejín kresťanstva, 2023 (v edícii *Linea recta brevissima*, zv. 55), ISBN: 978-80-8179-235-9, 78 s.
- NEUPAUER, František (Ed.). *Jezuita JUDr. František Paňák SJ apoštol Košíc.* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2023, ISBN 978-80-8257-005-5, 326 s.
- PODOLEC, Ondrej (Ed.). *Nastolenie komunistického režimu v Československu vo februári 1948 a jeho dôsledky pre spoločnosť I. zväzok.* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2023, ISBN 978-80-8257-011-6, 421 s.
- PODOLEC, Ondrej (Ed.). *Nastolenie komunistického režimu v Československu vo februári 1948 a jeho dôsledky pre spoločnosť II. zväzok.* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2023, ISBN 978-80-8257-012-3, 543 s.

V2 – vedecký výstup publikačnej činnosti ako časť editovanej knihy alebo zborníka

- BIELESZ, Adam. 2023. Pobyť nemeckých vojsk na Slovensku optikou medzištátnych zmlúv. In. *České, slovenské a československé dejiny 20. storočia XVII.* Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové, 2023, s. 27 – 38. ISBN 978-80-7435-904-0.
- DUBOVSKÝ, Patrik. Přemysl Coufal. In. STŘÍBRNÝ, Jan (Ed.). *Mučedníci a oběti pro Krista. Martyrologium katolické církve v českých zemích ve 20. století.* Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2023, s. 461 – 465;
- DUBOVSKÝ, Patrik. Likvidácia rehoľných diel a jej dopad na Spiši v 50. rokoch 20. storočia. In. POLLÁK, Miroslav – ŠVORC, Peter (Eds.). *Spišské exody v 20. storočí, 3. vydanie.* Levoča: Občianske združenie Krásny Spiš, 2023, s. 193 – 217.
- HALMO, Martin. Štverák František. Schematismus k dejinám Komunistické strany Československa (1921-1992). Recenzia. In. *Studia Historica Tyrnaviensia XXIII.* Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2023, s. 178 – 181.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Pavol M. Hnilica očami Štátnej bezpečnosti. In. LIPTÁK, Pavol Benedict (Ed.). *S odvahou a pokorou. Osobnosť a dielo biskupa Pavla M. Hnilicu SJ (1921 – 2006).* Bratislava: Post Scriptum, 2022, s. 147 – 171.
- PODOLEC, Ondrej. Legislatívne zakotvenie komunistického režimu. In. PODOLEC, Ondrej a kol.: *Nastolenie komunistického režimu v Československu vo februári 1948 a jeho dôsledky pre spoločnosť.* Bratislava: Ústav pamäti národa 2023, s. 120 – 145.
- JAŠEK, Peter. Štefan B. Roman a Svetový kongres Slovákov v II. polovici 80. rokov. In. PAVELCOVÁ, Zuzana, (Ed.). *Život a dielo Štefana B. Romana. Zborník z medzinárodného vedeckého seminára Matice slovenskej,* 26. október 2022, Martin. Matica slovenská, 2023, s. 63 – 76.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Agenti-kuriéri v prepojení na slovenský exil ako súčasť protikomunistického odporu v období počiatkov studenej vojny. In. *Securitas Imperii*, 2023, č. 42, s. 2 – 23.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Svoradovská generácia v exile (1945 – 1989). In. LETZ, Róbert – JUDÁK, Viliam a kol. *Svoradov. Dejiny katolíckeho internátu v 20. storočí.* Bratislava: Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre pre Radu pre históriu

Konferencie biskupov Slovenska s finančnou podporou Biskupského úradu v Nitre, 2023, s. 371 – 390.

- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Štefan B. Roman a založenie Svetového kongresu Slovákov v medzinárodnom kontexte politiky *détente*. In. PAVELCOVÁ, Zuzana, (Ed.): Život a dielo Štefana B. Romana. Zborník z medzinárodného vedeckého seminára Matice slovenskej, 26. október 2022. Martin: Matica slovenská, 2023, s. 52 – 62.

V3 – vedecký výstup publikačnej činnosti z časopisu

- BIELESZ, Adam. 2023. Výcvik nemeckej armády v Ochrannej zóne v kontexte života civilného obyvateľstva. In. *Vojnová kronika*. ISBN 978-80-974274-3-6, 2023, špec. číslo, s. 63 – 67.
- BIELESZ, Adam. 2023. Uhol'né prázdniny v roku 1979. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 1, s. 31.
- BIELESZ, Adam. 2023. Umiestnenky učiteľ'ov v legislatívno-historickom kontexte. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 2, s. 30 – 31.
- BIELESZ, Adam. 2023. Školské budovy na Slovensku ako dočasné bydlisko nemeckej armády. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 3, s. 31.
- BIELESZ, Adam. 2023. Ondrej Pavlík – tvorca povojnového školstva na Slovensku. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 4, s. 30 – 31.
- BIELESZ, Adam. 2023. Výročné školské správy a koniec druhej svetovej vojny. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 5, s. 30 – 31.
- BIELESZ, Adam. 2023. Činnosť pionierskej organizácie v odbornej literatúre. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 6, s. 30 – 31.
- BIELESZ, Adam. 2023. Podpora reformného úsilia v učiteľ'ských novinách v roku 1968. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 7-8, s. 44 – 46.
- BIELESZ, Adam. 2023. Okupácia vojskami Varšavskej zmluvy optikou vybraných školských kroník. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 9, s. 27.
- BIELESZ, Adam. 2023. Karol Stráňai – nestor telesnej výchovy na Slovensku. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 10, s. 29 – 30.
- BIELESZ, Adam. 2023. Štatistický prehľad stavu slovenského školstva. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 11, s. 29 – 30.
- BIELESZ, Adam. 2023. Školská administratíva na Slovensku v rokoch 1945 až 1968. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2023, roč. 18, č. 12, s. 28 – 29.
- BIELESZ, Adam. 2023. Reformná pedagogika 30. rokov 20. storočia na Slovensku. In. *Didaktika*. ISSN 1338-2845, 2023, roč. 4, č. 4, s. 28 – 30.
- BIELESZ, Adam. 2023. Komunistický prevrat v Malackách optikou dokumentov Miestneho národného výboru v roku 1948. In. *Malacky a okolie 16*. Malacky: Mestské centrum kultúry Malacky, 2023, s. 69 – 92. ISBN 978-80-89835-10-2.
- FRONKOVÁ, Viola – KINČOK, Branislav. Životné osudy evanjelického kňaza Alexandra Lichnera. In. *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 4, s. 67 – 75.
- GAREK, Martin. Za Matúšom Kučerom. In. *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 4, s. 90;
- GAREK, Martin. Štátna Katolícka akcia na Kysuciach – vzbury a nepokoje v roku 1949. In. *Pamäť národa* 2022, č. 3, s. 3 – 20.
- GAREK, Martin. Slovensko a nástup komunistov k moci (jeseň 1947 – február 1948) (s prihliadnutím na okres Malacky. In. *Malacky a okolie 16*, 2023, Múzeum Michala Tillnera, Malacky, s. 47 – 68;

- HALADOVÁ, Silvia. Návod na spl'undrovanie dediny. Násilná kolektivizácia v Československu a kríza v roku 1953. In. *Historická revue*, 2023, roč. 34, č. 3, s. 20 – 23.
- HALADOVÁ, Silvia. Reflexie kolektivizačnej propagandy na stránkach denníka Pravda v roku 1951 po zahájenie Akcie „K“ („kulak“). In. *Pamäť národa*, 2023, roč. 19, č. 1, s. 3 – 27.
- HALADOVÁ, Silvia. Socializmus spravil z majetných farmárov nepriateľov režimu. *Príbehy 20. storočia*. In. *Post Bellum*, roč. 6, č. 2, 2023, s. 4 – 6.
- HALMO, Martin. Počiatky politiky prestavby v Československu vo svetle dokumentov KSS. In. *Studia Historica Tyrnaviensia Iuvenilia II*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2023, s. 174 – 189.
- HALMO, Martin. Začiatok experimentu. K vybraným aspektom československého hospodárstva v období prestavby. In. *Doctorandorum dies 2023*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2023, s. 17 – 31.
- KINČOK, Branislav. Počiatky stranického vyšetrovania v Komunistickej strane Československa na príklade Vojtecha Jančíka. In. *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 3, s. 41 – 67.
- KINČOK, Branislav. Súdne rehabilitácie ako determinant politicko-spoločenského vývoja na Slovensku v prvej polovici roku 1963. In. *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 4, s. 20 – 52.
- FRONKOVÁ, Viola – KINČOK, Branislav. Životné osudy evanjelického kňaza Alexandra Lichnera. In. *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 4, s. 67 – 75.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Ignác Zelenka – knihovník Vatikánskej apoštolskej knižnice, básnik a mecén slovenskej kultúry v exile. In. *Slovenský časopis historický*, roč. 3, 2023, č. 1, s. 185 – 197.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Protikomunistický spravodajský odboj v prepojení na slovenský exil v rokoch 1946 – 1950. Prípád Alexandra Matúša v dokumentoch. In. *Pamäť národa*, roč. 19, č. 1, 2023, s. 28 – 49.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Od vydavateľa samizdatu po agenta rozviedky: Prípád Miloslava Tačovského. In. *Pamäť národa*, roč. 17, č. 4, 2022, s. 53 – 63.
- KINČOK, Branislav. Triednemu nepriateľovi sa neodpúšťa. Amnestia Antonína Zápotockého z roku 1953. In. *Historická revue*, roč. 34, 2023, č. 3, s. 16 – 19.
- KINČOK, Branislav – HALADOVÁ, Silvia. Spomienky Margity Zimanovej na rodičov Pavla a Margitu Valentovcov. In. *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 4, s. 76 – 81.
- KLUBERT, Tomáš. Múmia na Vítkove. Smrť Klementa Gottwalda a osud jeho telesných pozostatkov. In. *Historická revue*, roč. 34, 2023, č. 3, s. 6 – 10.
- KLUBERT, Tomáš. recenzia na knihu Lubomír Hlavienka – Ondřej Kolář. Sbor národní bezpečnosti ve Slezsku a jeho podíl na řešení poválečných problémů regionu 1945 – 1948. In. *Pamäť národa*, roč. XIX, č. 1/2023, s. 85 – 86.

02 – odborný výstup publikačnej činnosti ako časť knižnej publikácie alebo zborníka

- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Krištof Greiner – eine führende Gestalt des slowakischen politischen Exils in der BRD (1950-1979) und der tschechoslowakische Geheimdienst: In. *Jahrbuch für Kirchen- und Kulturgeschichte der Deutschen in Ostmittel- und Südosteuropa*, zv. 80, 2022, (Münster: Aschendorf, 2023), s. 97 – 114.

I3 – iný výstup publikačnej činnosti z časopisu

- BIELESZ, Adam. 2023. [Anotácia. RYCHLÍK, J – ZILINSKY], B – MAGOCSI, P.R. *Dějiny Ukrajiny*] In. *Pamäť národa*. ISSN 1336-6297, 2023, roč. 19, č. 1, s. 85.
- BIELESZ, Adam. 2023. *Nežná revolúcia optikou dobovej tlače*. [online]. 2023 [cit. 2024.10.11.]. Dostupné na internete: <https://www.direktor.sk/sk/riadenie-skoly/nezna-revolucia-optikou-dobovj-tlace.zs-3081.html>.
- GAREK, Martin. *Ako pred 75 rokmi nastúpili komunisti k moci*. https://www.postoj.sk/125555/ako-pred-75-rokmi-nastupili-komunisti-k-moci?fbclid=IwAR1MeACi4cWmOvgFDXvvrwOUZL6f0mwms6682gDiFZ7PVBnEGx0qy9_r-0s-3.3.2023.
- GAREK, Martin. recenzia na knihu LONDÁK, Miroslav. Príbeh povojnového Slovenska a jeho hospodárstva. *Slovenská archivistika*, roč. 53, č. 2, 2023, s. 154 – 159.
- JAŠEK, Peter – HALADOVÁ, Silvia. „Vy máte v rukách moc, ale my pravdu!“ *Komunistický režim zanechal tisíce obetí*. [online]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/132906/vy-mate-v-rukach-moc-ale-my-pravdu-komunisticky-rezim-zanechal-tisice-obeti>, 23. 6. 2023.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Ako Američania podplatili Rusov. Čo hovorí nový výskum o americko-sovietskych rokovaníach a rozširovaní NATO. *Denník Štandard*, 30. 9. 2023 <https://standard.sk/453175/ako-americania-podplatili-rusov-co-hovori-novy-vyskum-o-americko-sovietskych-rokovaniach-a-rozsirovani-nato>.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Čo nás učí lekcia o auguste 1968. *Denník Štandard*, 21.8.2023 <https://standard.sk/406369/co-nas-uci-lekcia-o-auguste-1968>.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Najväčším kritikom Henryho Kissingera v slovenskom exile bol Eugen Löbl. *Štandard*, 2. 12. 2023, <https://standard.sk/509205/najvacsim-kritikom-henryho-kissingera-v-slovenskom-exile-bol-eugen-lobl>.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Pred 70 rokmi zomrel Karol Sidor. Zohral významnú rolu, keď odmietol Hitlera, a aj neskôr v exile. *Denník Štandard*, 20. 10. 2023. <https://standard.sk/473435/pred-70-rokmi-zomrel-karol-sidor-zohral-vyznamnu-rolu-ked-odmietol-hitlera-aj-neskor-v-exile>.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Štefan Náhalka / Bol pri vzniku Svetového kongresu Slovákov, sledovali ho špičkoví agenti ŠtB. *Postoj*, 11. 11. 2023. <https://www.postoj.sk/141484/bol-pri-vzniku-svetoveho-kongresu-slovakov-sledovali-ho-spickovi-agenti-stb>.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Básnik a vatikánsky knihovník bol dôležitou postavou pojnového Ríma, <https://www.postoj.sk/122445/basnik-a-vatikansky-knihovnik-bol-dolezitou-postavou-povojnoveho-rima>, 27. 1. 2023.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Nad novou knihou o biskupovi Pavlovi Hnilicovi, <https://svetkrestanstva.postoj.sk/124728/nad-novou-knihou-o-biskupovi-pavlovi-hnilicovi>, 18. 2. 2023.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Pripomíname si 75. výročie komunistického puču. Je dobré vedieť, ako a kvôli komu sa podaril. <https://standard.sk/324627/pripominame-si-75-vyrocie-komunistickeho-pucu-je-dobre-vediet-ako-a-kvoli-komu-sa-podaril/>, 25. 2. 2023.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. K storočníci Mons. Františka J. Fugu. *Slovenský Moyzes v kanadskom Hamiltone*. <https://standard.sk/356217/k-storocnici-mons-frantiska-fugu-slovensky-moyzes-v-kanadskom-hamiltone/>, 6. 6. 2023.

- NEUPAUER, František. Cesta odpustenia. *Posol*, november 2023, s. 3.
- NEUPAUER, František. Ján Gunčaga: Osvojili sme si postoj komunistov-ateistov a liberálov-humanistov. 13. júl 2023. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/134168/jan-guncaga-osvojili-sme-si-postoj-komunistov-ateistov-a-liberalov-humanistov>.
- NEUPAUER, František. Komunisti mu nevyplatili odmeny za miliónové úspory. 18. október 2023. Dostupné na: <https://blog.postoj.sk/140086/komunisti-mu-nevyplatili-odmeny-za-milionove-uspory>.
- NEUPAUER, František. Sudca Pavel Korbuly sa stáva väzňom. 10. február 2023. Dostupné na: <https://blog.postoj.sk/126051/sudca-pavel-korbuly-3-cast>.
- NEUPAUER, František. Sviečková manifestácia. Režim pred ňou zväčšil zásoby krvi v nemocniciach a chystal bezpečnostné zložky. 24. marec 2023. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/126985/rezim-pred-nou-zvaecsil-zasoby-krvi-v-nemocniciach-a-chystal-bezpecnostne-zlozky>.
- NEUPAUER, František. Arcibiskup Alojz Tkáč: Ospravedlňte ma, ak sa mi bude triasť hlas a ruky. 25. máj 2023. Dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20230525015>.
- NEUPAUER, František. Hnutie Svetlo – Život počas komunistického režimu (odovzdané na publikovanie v Poľsku).
- NEUPAUER, František. Veľký piatok 1950 očami ŠtB. 6. apríl 2023. Dostupné na: <https://blog.postoj.sk/127937/velky-piatok-1950-ocami-stb>.
- NEUPAUER, František. Rudé právo 16. marca: Rokujeme s Vatikánom. 17. marec 2023. Dostupné na: <https://blog.postoj.sk/126521/rude-prava-16-marca-rokujeme-s-vatikanom-3-cast>.
- NEUPAUER, František. Kardinál Tomášek verzus úrad propagandy KSČ. 14. marec 2023. Dostupné na: <https://blog.postoj.sk/126305/kardinal-tomasek-verzus-urad-propagandy-ksc-2-cast>.
- NEUPAUER, František. Rudé Právo v kontexte Sviečkovej manifestácie. 11. marec 2023. Dostupné na: <https://blog.postoj.sk/126116/rude-pravo-v-kontexte-svieckovej-manifestacie-1-cast>.
- PALKO, Vladimír. Keď východní Nemci utekali cez Bratislavu na Západ“, denník Štandard, 25. 3. 2023. <https://standard.sk/336290/ked-vychodni-nemci-utekali-cez-bratislavu-na-zapad>.
- PASTIEROVÁ, Ľudmila. rozhovor v knihe GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga: Ako sme žili v rokoch normalizácie.

7 VYDANÉ PUBLIKÁCIE

V rámci svojej publikačnej činnosti Ústav pamäti národa v priebehu roku 2023 vydal celkovo päť knižných publikácií: jednu v edícii monografie, jednu v edícii dokumenty, dve v edícii zborníky, jednu v edícii memoáre. Zároveň vychádzal štvrťročník *Pamäť národa*, pričom v roku 2023 vyšli celkovo tri čísla, štvrté bolo kompletne redakčne pripravené na tlač.

7.1 EDÍCIA MONOGRAFIE

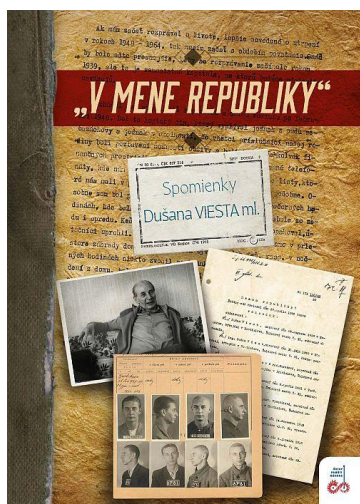
Svedectvá doby. Tajná cirkev v rokoch 1969 – 1989 **Ján Šimulčík**

Rozsiahlu aktivitu tajnej cirkvi počas obdobia 1969 – 1989 nemala ŠtB schopnosť ani možnosť obsiahnuť v celej šírke. Prispela k tomu atomizácia, utajenie, ako aj konšpirácia jej aktivít. Nedostatok agentov (tajných spolupracovníkov) ŠtB, ktorým by sa podarilo preniknúť do tohto prostredia a nepochopenie pohnútok aktivistov tajnej cirkvi malo za následok, že veľké množstvo jej utajených aktivít nie je zachytených v archívoch ŠtB. Doteraz väčšina z nich preto zostáva neznáma aj pre historikov.

Šesť svedectiev zachytených v knihe vytvára akúsi mozaiku aktivít tajnej cirkvi naprieč rôznym spektrom. Zaznamenané osudy majú jednu spoločnú líniu, ktorou je skúsenosť z prostredia tajnej cirkvi počas obdobia normalizácie. Dopĺňajú neznáme a nepoznané stránky novo-dobých slovenských dejín. S odstupom času sa nám zaznamenané skutočnosti zdajú až neuveriteľné. V skutočnosti iba opisujú reálny a zaujímavý život kresťanského podzemia, plný aktívnej a oddanej spolupatričnosti. Prvý diel knihy *Svedectvá doby* sa aspoň z malej časti snaží zaplniť medzeru, o ktorej sa archívy ŠtB nezmieňujú alebo len veľmi stroho.

ŠIMULČÍK, Ján. *Svedectvá doby Tajná cirkev v rokoch 1969 – 1989*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2023, ISBN 978-80-8257-008-6, 328 s.

7.2 EDÍCIA MEMOÁRE

„V MENE REPUBLIKY“. Spomienky Dušana VIESTA ml.

Editormi publikácie sú historici Ústavu pamäti národa Tomáš Klubert a Martin Gabčo, autorkou úvodu je Dana Viestová, dcéra Dušana Viesta ml.

Spomienky Dušana Viesta ml. (1923 – 2000) na prenasledovanie a väznenie v rokoch 1948 a 1950 – 1953 približujú perzekúciu príbuzných veliteľa povstaleckej armády generála Rudolfa Viesta zo strany komunistického režimu.

Synovec jedného z najvýznamnejších osobností boja proti fašizmu a zároveň syn zakladateľky občianskej odbojovej skupiny Flóra Kvetoslavy Viestovej už ako študent gymnázia naplno vstúpil do zápasu s nedemokratickým režimom slovenského štátu. Počas Slovenského národného povstania sa aktívne zapojil do bojov v okolí Telgártu a Červenej skaly.

Kniha opisuje zmarený pokus o emigráciu Dušana Viesta ml. s rodinou v máji 1948, následné zatknutie, vyšetrovanie, prepustenie a dodatočné odsúdenie Štátnym súdom v Bratislave dňa 27. apríla 1950. Autor spomienok zaznamenal svoje niekoľkoročné skúsenosti s neľudskými podmienkami panujúcimi vo väzniciach a pracovných táboroch v komunistickom Československu. Čitateľovi zároveň predstavuje galériu početných spoluväzňov z radov politicky prenasledovaných občanov. Záverečná časť je venovaná popisu systematickej diskriminácie bývalého politického väzňa, ktorá pokračovala dlhé roky po prepustení z komunistického väzenia.

Spomienky Dušana Viesta ml. predstavujú cenné a obsiahle svedectvo o uplatňovaní rôznych foriem nezákonnosti počas obdobia vrcholiaceho československého stalinizmu. Poukazujú na porušovanie ľudských a občianskych práv konkrétnymi uskutočňovateľmi totalitného systému.

Vydanie memoárov „V mene republiky“ prispieva k lepšiemu poznaniu príčin a foriem perzekúcie popredných predstaviteľov protifašistického odboja a účastníkov Slovenského národného povstania, ktorí sa po nástupe komunistického režimu vo februári 1948 stali obeťami politicky motivovaných represálií.

KLUBERT, Tomáš-GABČO, Martin (Eds.). *„V MENE REPUBLIKY“ Spomienky Dušana VIESTA ml.* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2023, ISBN 978-80-8257-014-7, 450 s.

7.3 EDÍCIA ZBORNÍKY

Nastolenie komunistického režimu v Československu vo februári 1948 a jeho dôsledky pre spoločnosť I. zv.

Nastolenie komunistického režimu v Československu vo februári 1948 a jeho dôsledky pre spoločnosť II. zv.

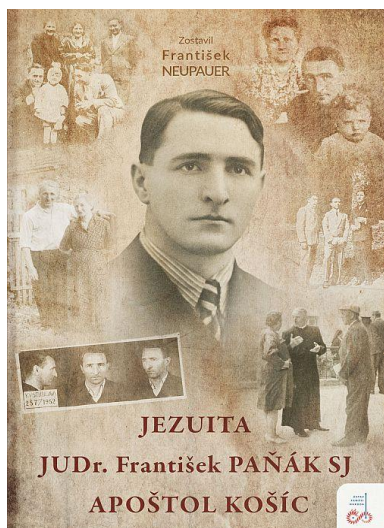
Ondrej Podolec (Ed.)

Dvojzväzková publikácia sa zaoberá udalosťami komunistického prevratu v Československu vo februári 1948 a mocenským zakotvením komunistického režimu v prvom období jeho vlády. Séria zákonov suspendujúcich základné občianske práva a slobody vo väčšine prípadov legalizovala opatrenia, ktoré nastupujúci totalitný režim mocensky nastolil krátko po februári 1948. Ich aplikácia, často vynucovaná trestnoprávnymi sankciami, bola základným predpokladom jeho vlády až do roku 1989.

Napriek tomu, že Demokratická strana získala v parlamentných voľbách 1946 obdivuhodné 2/3 hlasov slovenských voličov, po *horúcej jeseni* 1947 sa ocitla v silnej defenzíve kvôli široko medializovaným vykonštruovaným obvineniam z napomáhania protištátnemu sprisahaniu. Tvrdý komunistický tlak spôsoboval jej vnútornú eróziu. Počas komunistického prevratu sa malá časť osobne nespokojných funkcionárov pridala na stranu komunistov. S ich súhlasom potom pripravili transformáciu protikomunistickej Demokratickej strany na komunistický režim podporujúcu Stranu slovenskej obrody. Najaktívnejší odporcovia prevratu sa ocitli vo väzení, boli perzekvovaní či utiekli do exilu. Väčšina bývalého členstva sa potom pasívne prispôsobila novým pomerom, aj keď s nimi vnútorne nesúhlasila. Menšia časť bývalých členov Demokratickej strany vstupovala do komunistickej strany, resp. sa angažovala v režimom kontrolovaných spoločenských organizáciách.

PODOLEC, Ondrej (Ed.). *Nastolenie komunistického režimu v Československu vo februári 1948 a jeho dôsledky pre spoločnosť I. zväzok*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2023, ISBN 978-80-8257-011-6, 421 s.

PODOLEC, Ondrej (Ed.). *Nastolenie komunistického režimu v Československu vo februári 1948 a jeho dôsledky pre spoločnosť II. zväzok*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2023, ISBN 978-80-8257-012-3, 543 s.

Jezuita JUDr. František Paňák SJ – Apoštol Košíc František Neupauer (Ed.)

Zborník *Jezuita JUDr. František Paňák SJ – Apoštol Košíc* predstavuje životné osudy predsedu slovenského študentského spolku Detvan v Prahe, jezuitu a politického väzňa, v záznamoch Štátnej bezpečnosti evidovaného ako „nepriateľská osoba“.

Jeho životný príbeh začína v Oravskom Podzámku v roku 1908. Pokračuje štúdiom na slovenských i francúzskych gymnáziách, kde sa stretáva napr. aj s perzským šachom Mohammadom Rezá Pahlavím. V Prahe získava titul JUDr. a neskôr pôsobí ako organizačný referent v Matici slovenskej v Martine. V roku 1938 nastupuje do noviciátu Spoločnosti Ježišovej (jezuiti). Ako jezuita vplýva aj na mladého študenta gymnázia, neskoršieho lekára Silvestra Krčméryho v meste pod Urpínom (Banská Bystrica). Neskôr pôsobí ako kňaz v Handlovej a v Bratislave.

S nástupom komunistického režimu začína obdobie jeho prenasledovania a väzenia, kde sa stretáva aj so spisovateľom Rudolfom Dobiášom či filozofom Ladislavom Hanusom. Neskôr pracuje ako lesný robotník na Orave. Od roku 1968 až do odchodu na večnosť v roku 1997 pôsobí ako kaplán v Košiciach v Dóme sv. Alžbety. Pochovaný je v Ružomberku.

V úvodnej časti publikácie jeho životný profil popisujú historici a pamätníci. Nasleduje séria autentických dokumentov v podobe článkov Františka Paňáka napísaných pod viacerými pseudonymami. Vďaka zachovalým listom z rodinných archívov môžeme spoznávať Františka Paňáka a jeho záujem o rodinu, a to od jeho študentských čias v Levoči až po posledné obdobie života v Košiciach. Nechýba dokumentačný a obrazový materiál z rodinných archívov, archívov v Martine, v Prahe i z archívu ÚPN v Bratislave.

František Paňák je považovaný za jednu z najvýraznejších osobností metropoly východného Slovenska v časocho normalizácie. Nazývajú ho Anjelom či Apoštolom Košíc. Svojimi postojmi ovplyvnil viacero osobností, zvlášť kňazov košickej diecézy, no rovnako aj rehoľníkov a rehoľníčky, laikov i politikov.

NEUPAUER, František (Ed.). *Jezuita JUDr. František Paňák SJ – Apoštol Košíc*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2023, ISBN 978-80-8257-005-5, 326 s.

7.4 ČASOPIS PAMÄŤ NÁRODA

Obsah čísla 4/2022

Na úvod

LETZ, Róbert

Štúdie

HALADOVÁ, Silvia. Kolektivizačná propaganda proti „dedinským boháčom“ na príklade okresných družstevných novín Trnavské roviny (1951 – 1953), s. 3 – 19

KINČOK, Branislav. Súdne rehabilitácie ako determinant politicko-spoločenského vývoja na Slovensku v prvej polovici roku 1963, s. 20 – 52

Materiály

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Od vydavateľa samizdatu po agenta rozviedky – prípad Miloslava Tačovského, s. 53 – 63

Príbehy prenasledovaných

GLESK, Lukáš. Nadežda Evansonová – tragický príbeh rodiny ruských emigrantov, s. 64 – 66

FRONKOVÁ, Viola, KINČOK, Branislav. Životné osudy evanjelického kňaza Alexandra Lichnera, s. 67 – 75

Svedectvo

KINČOK, Branislav, HALADOVÁ, Silvia. Spomienky Margity Zimanovej na rodičov Pavla a Margitu Valentovcov, s. 76 – 81

Anotácie

ROKOSKÝ, Jaroslav. Útek z Leopoldova. Věznice, odboj, doba. Padesátá léta v Československu I. – III. (Ludovít Košík), s. 82

WYSZYŃSKI, Stefan. Zápisky z väzenia (Ludovít Košík), s. 83 – 84

ÚPN Interne

Spomíname

Obsah čísla 1/2023

Na úvod

ŠÚSTOVÁ DRELOVÁ, Agáta

Štúdie

HALADOVÁ, Silvia. Reflexie kolektivizačnej propagandy na stránkach denníka Pravda od roku 1951 po zahájenie Akcie „K“ („kulak“), s. 3 – 27

Dokumenty

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Protikomunistický spravodajský odboj v prepojení na slovenský exil v rokoch 1946 – 1950. Prípad Alexandra Matúša v dokumentoch, s. 28 – 49

Materiály

TRIZULJAK, Samuel. „Môžem vám zaspievať...“: Pilotné spracovanie orálno-historických materiálov k fenoménu katolíckych mládežníckych speváckych zborov v Bratislave v období normalizácie, s. 50 – 70

Rozhovory

LUPRICHOVÁ, Zuzana. Rozhovor s Emíliou Gazárkovou o jej účasti na aktivitách tajnej cirkvi a prepisovaní textov pre tajného biskupa Jána Chryzostoma Korca, s. 71 – 84

Anotácie

RYCHLÍK, Jan, ZILINSKYJ, Bohdan, MAGOCSI, Paul Robert. Dějiny Ukrajiny (Adam Bielez), s. 84

HLAVIENKA, Lubomír, KOLÁŘ, Ondřej. Sbor národní bezpečnosti ve Slezsku a jeho podíl na řešení poválečných problémů regionu 1945 – 1948, s. 84 – 85

ÚPN interne

Prehľad článkov uverejnených v roku 2022

Číslo 2/2023

Na úvod

TOMEK, Prokop

Štúdie

MAKYNA, Pavol. Evanjelický farár Peter Škodáček v zápase za slobodu, s. 3 – 13

HLAVIENKA, Lubomír, KOLÁŘ, Ondřej. Arnošt Krpec – interbrigadista, partyzán a dôstojník Sboru národní bezpečnosti, s. 14 – 25

Dokumenty

GABČO, Martin. „Žiť slobodne pod Tatrami!“ Pokus o letákovú akciu protikomunistickej odbojovej skupiny Mladá garda slobody na jar 1952, s. 26 – 52

V službách režimu

HALMO, Martin. Daniel Futej. Zo „zväzáckeho“ funkcionára na stranického aparátника, s. 53 – 65

Príbehy prenasledovaných

BABÁL, Michal. Príbeh pamätníka Martina Čulena, s. 66 – 67

Rozhovor

ČERNÁKOVÁ, Ivana. Osudy, na ktoré nesmieme zabudnúť. Rozhovor s Pavlom Hricom, riaditeľom Múzea obetí komunizmu, s. 68 – 72

Recenzie

FITZPATRICKOVÁ, Sheila. Stručné dějiny Sovětského svazu (Martin Gabčo), s. 73 – 82

ÚPN interne

Číslo 3/2023

Na úvod

KATUNINEC, Milan

Štúdie

DUBOVSKÝ, Patrik. Združenie katolíckych duchovných Pacem in terris na Slovensku po vydaní prehlásenia Quidam Episcopi

GAREK, Martin. Štátna katolícka akcia na Záhorí v roku 1949 – vzbury a nepokoje

Dokumenty

KINČOK, Branislav. Menová reforma 1953 na Slovensku v dokumentoch Krajských správ Štátnej bezpečnosti

Materiály

BAUER, Zdeněk, PETRAKOVIČ, Michal. Úkryt Na jamách nad Bratislavou. Ako bol pred deportáciou zachránený budúci československo-izraelský filmár Peter Freistadt

Príbehy prenasledovaných
GLESK, Lukáš. Peter Rúčka

Anotácie
HAMI, Vojtech. Clementisova hviezda (Rudolf Manik)

ÚPN Interne

Pamäť národa

NACIZMUS A KOMUNIZMUS VO SVOJEJ EPOCHE

ročník XIX 2 • 2023 cena 2,99 €

ISSN 1336-6297
02
9 771336 629708

PETER ŠKODÁČEK V ZÁPASE ZA SLOBODU

LETÁKOVÁ AKCIA ODBOJOVEJ SKUPINY MLADÁ GARDA SLOBODY

ZO „ZVÄZÁCKEHO“ FUNKCIONÁRA NA STRANÍCKEHO APARÁTNIKA

8 AUDIOVIZUÁLNA TVORBA

8.1 ZAZNAMENÁVANIE VÝPOVEDÍ SVEDKOV OBDOBIA NESLOBODY

V rámci zaznamenávania výpovedí svedkov z obdobia neslobody zamestnanci ÚPN nakrútili, nahrali a následne uložili do audiovizuálneho fondu počas roku 2023 celkovo 21 svedectiev.

8.2 PRODUKCIA A DISTRIBÚCIA DOKUMENTÁRNYCH FILMOV

V spolupráci s režisérom a scenáristom Marekom Poláčkem vznikol v produkcii ÚPN dokumentárny film s názvom *Samizdat. Malý svet pravdy* so zameraním na slovenský kresťanský a občiansky samizdat 80. rokov 20. storočia. Predpremiéru mal na seminári *Deň samizdatu 2023* dňa 12. októbra 2023 a v rámci XIII. ročníka Festivalu slobody dňa 7. novembra 2023 počas otvorenia medzinárodnej filmovej prehliadky v Kine Mladosť v Bratislave.

9 POPULARIZAČNÉ A OSVETOVÉ AKTIVITY

Popularizačné a osvetové aktivity realizoval Ústav pamäti národa s cieľom vzdelávať verejnosť a prinášať pri rôzne skupiny spoločnosti vhodné a uchopiteľné formy výstupov – prednášky, diskusie, informačné letáky, výstavy, vzdelávacie videá a aplikácie, spomienkové podujatia, prezentácie publikácií, filmové projekcie či zážitkové podujatia.

Ústav pripravil tematickú cestu **August '68 v Bratislave** s popisom 15 pamätných miest v Bratislave pre aplikáciu SmartGuide CMS ako audiosprievodcu pre verejnosť a zároveň pútavý publikačný kanál pre Ústav pamäti národa. Spomedzi ostatných tematických ciest uvedenej aplikácie sa August 1968 v Bratislave umiestnil za rok 2023 na druhom mieste v sledovanosti a využití.

9.1 FESTIVAL SLOBODY

Ústav pamäti národa v dňoch 7. až 15. novembra 2023 zorganizoval XIII. ročník už tradičného Festivalu slobody. Hlavnou témou XIII. ročníka festivalu bola súdna a mimosúdna perzekúcia. Slávnostné otvorenie Festivalu slobody sa uskutočnilo 6. novembra 2023 v Kostole Klarisiek – koncertnej sieni, jeho slávnostný program okrem samotného otvorenia podujatí tvorilo udeľovanie Ceny Ústavu pamäti národa trom laureátom a koncert *Story & Milan Kňažko*. Laureátmi ceny za rok 2023 sa stali dvaja veteráni protikomunistického odboja Viliam Šimko a Ján Zeman (obaja *in memoriam*) a zakladateľ Múzea obetí komunizmu v Košiciach Pavol Hric.

Medzinárodná filmová prehliadka počas štyroch dní od 7. do 10. novembra 2023 v Kine Mladosť na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave priniesla projekcie hraných a dokumentárnych filmov pre školy (dopoludňajšie bloky) a širokú verejnosť, spojené s diskusiami s ich tvorcami a historikmi. Počas otvorenia filmovej prehliadky bol v premiére uvedený dokumentárny film ÚPN *Samizdat. Malý svet pravdy* s následnou diskusiou tvorcov filmu, režisérom M. Polačekom a P. Dubovským. V slovenskej premiére boli uvedené viaceré hrané a dokumentárne filmy z poľskej, britskej, nemeckej, maďarskej, českej, dánskej, estónskej a slovenskej produkcie. Filmové projekcie sprevádzali štyri diskusie, dva filmy prišli uviesť za Poľský inštitút v Bratislave jeho programový riaditeľ P. Drobniak a za Lisztov inštitút – Maďarské kultúrne centrum jeho riaditeľ P. Venyercsán.

Víkend zatvorených hraníc mal v roku 2023 svoju divadelnú časť v Malackách, kde bolo predstavené dramatické spracovanie úteku cez Železnú oponu pod názvom *Krídlo (tri nočné rozhovory o presune vzduchom)*. Ďalšia časť jeho programu pod Cyklomostom slobody v Devínskej Novej Vsi priniesla v sobotu 11. novembra 2023 množstvo zážitkových, kultúrnych a vzdelávacích podujatí – *Branné cvičenie ako ho nepoznáte, Zážitkový autobus, Železná opona očami detí, Peši po cestičke pohraničiarov, Geokešingová hra Iron Curtain* a bohatý *Kultúrno-náučný program*. Festival v rámci svojho programu mal okrem úvodného ešte dva ďalšie koncerty – *Janaïs pre Festival slobody* (13. novembra) a *Záverečný koncert Festivalu slobody* (14. novembra), koncert Marcela Palondera v živom vysielaní Rádia Devín.

V rámci *Festivalu slobody pod pyramídou* sa zároveň uskutočnili naživo vysielané diskusie s historikmi ÚPN na témy *Tábory nútenej práce* a *Súdna a mimosúdna perzekúcia*, ako aj rozhlasová hra určená študentom stredných a vysokých škôl. Archív ÚPN počas festivalu ponúkol *Dni otvorených dverí* s komentovanými prehliadkami depotov, diskusiami, prednáškami a výstavou (13. – 15. novembra). Novinkou boli diskusie v Klube pod

lampou: *Ludia píšu Tisovi* (12. novembra) a *Odvážni nám prinavrátili slobodu* (15. novembra) streamované na FB časopisu .týždeň a FB ÚPN. Festival ponúkol aj spolu päť výstav a tri spomienkové podujatia. FS a ÚPN získali na spoluprácu nových partnerov, predovšetkým Bratislavské kultúrne a informačné stredisko a Klub pod lampou, resp. časopis .týždeň.

V rámci *Festivalu slobody v tvojom meste* spolupracoval ÚPN v roku 2023 s piatimi organizátormi v regiónoch Slovenska: Šintava – Ján Šimulčík, Nitra – Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Trnava – Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, Brezno – Klub Bombura, Bardejov – Jakub Lenárt.

Okrem festivalovej ponuky tvorenej zapožičanými výstavami, projekciami hraných a dokumentárnych filmov z FS i produkcie ÚPN a diskusií, sa uvedení partneri zapojili do programu vlastnými podujatiami. Výstavy ÚPN zostali pre záujem organizátorov v Trnave a v Nitre inštalované až do januára 2024.

9.2 DISKUSNÉ PODUJATIA

Ústav pamäti národa bol v priebehu roku 2023 aktívny v oblasti spoluorganizovania, resp. účasti zamestnancov Ústavu na diskusných podujatiach. Pokračoval už zavedený formát *Diskusných večerov v Bratislave*, organizovaných v spolupráci s Poľským inštitútom v Bratislave.

Prehľad diskusných večerov v Bratislave:

Názov: *75 rokov od Februára 1948*

Dátum konania: 23. február 2023

Hostia: prof. PhDr. Róbert Letz, PhD. (Pedagogická fakulta Univerzity Komenského), doc. PhDr. Marek Syrný, PhD. (Filozofická fakulta UMB, Banská Bystrica)

Názov: *Marec 1953 v Poľsku a na Slovensku*

Dátum konania: 30. marec 2023

Hostia: Dr. Mirosław Szumilo (Ústav národnej pamäti, Varšava), PhDr. Tomáš Klubert, PhD. (ÚPN)

Názov: *Demokrati pred súdom*

Dátum konania: 27. apríl 2023

Hostia: Mgr. Josef Halla, Ph.D. (ÚPN), Branislav Kinčok, PhD. (ÚPN)

Názov: *Menová reforma 1953*

Dátum konania: 30. máj 2023

Hostia: RNDr. Viliam Páleník, PhD. (Ekonomický ústav SAV), Branislav Kinčok, PhD. (ÚPN)

Názov: *Obete komunistického režimu*

Dátum konania: 29. jún 2023

Hostia: Mgr. Soňa Gyarfášová (RTVS), Ing. Pavol Hric (riaditeľ Múzea obetí komunizmu), František Neupauer, PhD. (ÚPN)

Názov: *Mníchov 1938 a Slovensko*

Dátum konania: 28. september 2023

Hostia: Martin Posch, PhD. (Historický ústav SAV), PhDr. Tomáš Klubert, PhD. (ÚPN)

Názov: *Represívne zákony komunistického režimu*

Dátum konania: 26. október 2023

Hostia: prof. PhDr. Róbert Letz, PhD. (Pedagogická fakulta Univerzity Komenského), doc. Ondrej Podolec, PhD. (ÚPN)

Názov: *Jeseň 1938 na slovensko-poľských hraniciach*

Dátum konania: 30. november 2023

Hostia: Dr. Robert Kowalski (Poľský dejepisný spolok, Nowy Targ), Martin Garek, PhD. (ÚPN)

V rámci spolupráce s Východoslovenským múzeom sa uskutočnila prednáška spojená s diskusiou na tému Propaganda a násilná kolektivizácia.

9.3 PREDNÁŠKOVÁ ČINNOSŤ

Prednášková činnosť zamestnancov Ústavu pamäti národa sa v priebehu roku 2023 realizovala najmä na základných a stredných školách a univerzitách. Ďalšie verejné prednášky, najmä v regiónoch, boli určené pre širokú verejnosť. Prednášková činnosť sa realizovala aj vo viacerých slovenských regiónoch, dve prednášky odznali v Belgicku. Pokračovala taktiež spolupráca s Katedrou histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, vďaka ktorej sa podarilo etablovať pravidelné prednášky pre tamojších univerzitných študentov. Okrem tejto niekoľkoročnej inštitucionálnej spolupráci vystúpili zamestnanci Ústavu pamäti národa so svojimi prednáškami aj na ďalších slovenských univerzitách.

Prednášky na základných a stredných školách:

- DUBOVSKÝ, Patrik: Sviečková manifestácia 25. marca 1988, Združená škola Matky Alexie Bratislava, 12. marec 2023;
- ENDRŮDI, Ján: Štátny dohľad na cirkvami, Spojená škola sv. Vincenta, Bratislava, J. Endrůdi, 21. marec 2023;
- HALADOVÁ, Silvia: Násilná kolektivizácia slovenského vidieka, Spojená škola sv. Vincenta de Paul, Bratislava, 28. marec 2023;
- JAŠEK, Peter: Pád komunistického režimu na Slovensku, Gymnázium Vavrinca Benedikta Nedožerského v Prievidzi, 18. máj 2023;
- JAŠEK, Peter: Nežná revolúcia, Levice, Gymnázium Andreja Vrábela, 14. november 2023;
- JAŠEK, Peter: Nežná revolúcia, Tesárske Mlyňany, ZŠ, 14. november 2023;
- JAŠEK, Peter: Nežná revolúcia, Žilina, Gymnázium Okružná, 14. november 2023;
- JAŠEK, Peter: Nežná revolúcia, Levice, Gymnázium Andreja Vrábela, 15. november 2023;
- JAŠEK, Peter: Nežná revolúcia, Považská knižnica v Považskej Bystrici, 15. november 2023;
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Migrations at the beginning of the Cold War – Emigrations from (Czecho)Slovakia, Levice, Gymnázium Andreja Vrábela v rámci programu Mobility Levice Slovakia 2023, 14. február 2023;
- MAKYNA, Pavol: Holokaust na Slovensku, Púchov, Gymnázium, 16. jún 2023;
- MAKYNA, Pavol: Holokaust na Slovensku, Lednické Rovne, ZŠ, 19. máj 2023;
- NEUPAUER, František: Prenasledované osobnosti počas komunistického režimu, Čadca, Gymnázium, 16. jún 2023;
- NEUPAUER, František: Levočská vzburá, Levoča, Gymnázium, 24. október 2023;

- NEUPAUER, František: Obete totalitných režimov, Partizánske, Gymnázium, 16. november 2023;
- NEUPAUER, František: Totalitné režimy. Čadca, Hotelová akadémia, 16. jún 2023;
- NEUPAUER, František: Prenasledované osobnosti cirkví, Čadca, Obchodná akadémia, 17. jún 2023;
- NEUPAUER, František: Podzemná cirkev, Čadca, Stredná zdravotná škola, 17. jún 2023;

Prednášky na univerzitách:

- DUBOVSKÝ, Patrik: Diskusia a premietnutie filmu ÚPN Sviečková manifestácia 25. marca 1988, Katolícka univerzita Ružomberok, 28. marec 2023;
- DUBOVSKÝ, Patrik: Akcia rehoľníčky a premietnutie filmu Pilátova amnestia, VŠMU Bratislava, 10. marec 2023;
- DUBOVSKÝ, Patrik: Politickí väzni za totalitných režimov, v angličtine, Projekt Erasmus pre zahraničných študentov, Trnavská univerzita v Trnave, Smolenice, 8. február 2023;
- ENDRŮDI, Ján: Oral History, Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK v Bratislave, 29. marec 2023;
- JAŠEK, Peter: Metodologické využitie Oral History prameňov v práci historika. Fakulta sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave, 29. marec 2023;
- MIKLOVIČ, Michal: Demokracia a totalitarizmus, Fakulta sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave v rámci predmetu Úvod do politológie. 18. október 2023;
- MORBACHER, Ľubomír: Formy represie počas komunistického režimu, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 6. december 2023.

Prednášky v rámci spolupráce s Trnavskou univerzitou:

- 20. september. Úvodná prednáška. Predstavenie predmetu a ÚPN, P. Jašek;
- 27. september. Jozef LETTRICH (odboj, nástup komunizmu a exil; B. Katrebová Blehová);
- 4. október. Generál Rudolf VIEST (a Slovenské národné povstanie; T. Klubert);
- 11. október. Gustáv HUSÁK (so zameraním na proces s tzv. buržoáznymi nacionalistami; B. Kinčok);
- 18. október. Anton SRHOLEC (a Štátna bezpečnosť, dissent na Slovensku; P. Dubovský);
- 25. október. Silvester KRČMÉRY (a tajná cirkev na Slovensku; F. Neupauer);
- 8. november. František HRUŠOVSKÝ (a slovenský politický exil; B. Katrebová Blehová);
- 15. november. Ján LANGOŠ (...a pôsobenie v disente; P. Dubovský);
- 22. november. Jozef LENÁRT (od normalizácie k prestavbe, M. Halmo);
- 29. november. Alexander DUBČEK (rok 1968, normalizácia a pád komunistického režimu; P. Jašek);
- 6. december. Július ĎURIŠ (pozemková reforma a počiatky násilnej kolektivizácie; S. Haladová).

Prednášky určené pre verejnosť:

- BIELESZ, Adam: „Komunistický prevrat v Malackách optikou Mestského národného výboru v roku 1948“. Múzeum Michala Tillnera v Malackách, 22. august 2023;
- DUBOVSKÝ, Patrik: Odklíňanie 2023. Spomienkové podujatie k výročiu smrti J. Langoša, Centrum nezávislej kultúry Záhrada, Banská Bystrica, 15. jún 2023;
- GAREK, Martin: Február 1948 a Slovensko. Múzeum Michala Tillnera v Malackách, 7. marec 2023, cyklus Stretnutie s históriou;
- HALADOVÁ, Silvia: Východoslovenské múzeum v Košiciach, Propaganda a násilná kolektivizácia poľnohospodárstva, 6. jún 2023;
- JAŠEK, Peter: Nežná revolúcia, Nitra, Rotary klub, 13. november 2023;
- JAŠEK, Peter: August 1968 na Slovensku, Rotary klub Nitra, 24. apríl 2023;
- MAKYNA, Pavol: Holokaust na Slovensku (1938 – 1945), Hotel Matyšák Bratislava (Projekt Centropa pre pedagógov zo Slovenska a Česka), 13. november 2023;
- MORBACHER, Ľubomír: „Vyrovnávanie sa s komunistickou minulosťou“, Gymnázium Matky Alexie, Jesenského 4, Bratislava, 28. apríl 2023;
- MORBACHER, Ľubomír: „Ochrana štátnej hranice počas komunizmu“, Spojená škola sv. Františka Assiského, Kláštorne nám. 1, Malacky, 27. január 2023;
- NEUPAUER, František: Film Slobodní a diskusia k téme demokracia na Slovensku, Kysucká knižnica v Čadci, 16. máj 2023;
- NEUPAUER, František: Sviečková manifestácia, Belgicko. Kostol Sacré-Coeur, 29. marec 2023;
- NEUPAUER, František: Sviečková manifestácia, Európsky parlament, Brusel, diskusný panel s Pavlom Koseyom a Ľudmilou Tollarovičovou, 30. marec 2023.

9.4 VÝSTAVY

V roku 2023 pripravili zamestnanci Ústavu pamäti národa dve panelové výstavy venované témam *Tábory nútenej práce na Slovensku* a *Disent pod dohľadom Štátnej bezpečnosti* a taktiež slovenskú verziu výstavy *Nebol to len Siwec* poľského partnera – Ústavu národnej pamäti. Zároveň bola počas podujatia *Deň samizdatu 2023* v priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave prezentovaná aj krátkodobá komorná výstava samizdatov *V.Z.D.O.R. – Výslovný zákaz ďalšieho opisovania rukopisu*.

Tábory nútenej práce na Slovensku

Autorská panelová výstava Ústavu pamäti národa *Tábory nútenej práce na Slovensku* približuje historický fenomén nútenej práce a systém pracovných táborov na Slovensku spojených s oboma nedemokratickými režimami v 20. storočí. Výstava bola verejnosti prístupná ako súčasť *Festivalu slobody* v termíne od 6. novembra do 14. decembra 2023 v priestoroch Zichyho paláca v Bratislave. Výstava obsahuje celkovo 12 panelov.

Disent pod dohľadom Štátnej bezpečnosti

Autorská panelová výstava *Disent pod dohľadom Štátnej bezpečnosti* mapuje históriu odporu proti komunistickému režimu v období normalizácie (1969 – 1989). Písali ju stovky odvážnych osobností, ktoré sa nebáli vystúpiť verejne proti zdanlivo všemocnému režimu. Ich príbehy je možné rekonštruovať najmä vďaka materiálom bývalých spravodajských a bezpečnostných zložiek. Tie nám zároveň ukazujú perzekučnú mašinériu a represívne metódy režimu, ktorými si vynucoval od občanov poslušnosť a ktoré mu pomáhali ovládať a kontrolovať obyvateľstvo viac ako štyridsať rokov. Panely

približujú osudy niektorých aktérov bratislavského disentu z prostredia kultúry, výtvarného umenia, tvorcov samizdatu, alternatívnej hudby, divadla a kresťanského disentu. Fotografie pochádzajú z operatívnych zväzkov Štátnej bezpečnosti deponovaných v archíve ÚPN alebo priamo z osobných archívov disidentov.

Miesto konania: exteriér Galérie Umelka, Bratislava;

Termín: 3. november 2023 až začiatok roku 2024;

Vernisáž: 7. november 2023.

Nebol to len Siwiec

Prevzatá panelová výstava z produkcie poľského partnera – Ústavu národnej pamäti *Nebol to len Siwiec* venovaná protestom proti okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy; prezentovaná bola v novo vytvorenej slovenskej verzii.

Miesto konania: Hviezdoslavovo nám., Bratislava;

Termín: 8. až 14. september 2023;

Vernisáž: 8. september 2023.

V.Z.D.O.R. – Výslovný zákaz ďalšieho opisovania rukopisu

V priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave bola prezentovaná aj komorná výstava samizdatov *V.Z.D.O.R. – Výslovný zákaz ďalšieho opisovania rukopisu*, ktorú autorsky pripravila Ľudmila Pastierová. Výstava vznikla pre podujatie *Deň samizdatu 2023*.

REINŠTALOVANÉ VÝSTAVY

Sviečková manifestácia 25. marec 1988

Európsky parlament, Štrasburg, 13.– 17. marec 2023;

Veľvyslanectvo Slovenskej republiky pri Svätej stolici, 31. marec – apríl 2023;

Hotel Bôrik, Slovenské modlitebné raňajky, 22.– 23. marec 2023;

Hviezdoslavovo námestie, Bratislava, 15. marec – 3. apríl 2023.

Protikomunistický odboj na Slovensku

Primaciálne námestie, Bratislava, 10.– 31. marec 2023.

Obete komunistického režimu

Slovenská galéria, Le Muids – Ženeva, Švajčiarsko, 10. apríl – 7. máj 2023;

Hotel Patriot, Trnava, 11.– 13. október 2023;

Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra, 3. november – 31. december 2023.

August 1968. Nádeje a vytriezvenia

Stredná odborná škola pedagogická, Modra, 1. marec – 30. jún 2023;

Kúpeľné námestie, Trenčianske Teplice, 1.– 15. august 2023;

Štúrovo námestie, Trenčín, 21. august – 10. september 2023.

Uzákonené bezprávie

Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra, 3. november – 31. december 2023.

Vtedy na Východe, vtedy na Západe

Klub Bombura, Brezno, 3. november – 31. december 2023.

9.5 INFORMAČNÉ BULLETINY PRE ŠTUDENTOV

Informačné bulletiny pre študentov sú určené pre zoznámenie sa mladej generácie s prejavmi a následkami totalitných režimov z rokov 1939 – 1989 prostredníctvom konkrétnych tém spracovaných vo vizuálne atraktívnej forme.

V roku 2023 spracoval ÚPN celkovo dve tematické skladačky, a to na témy:

- *Operácia Anthropoid*
- *Berlínsky múr*

9.6 VZDELÁVACIE VIDEÁ

Zamestnanci ÚPN v roku 2023 natočili 23 tematických videí a pre verejnosť ich zverejnili na facebookovej stránke ÚPN.

- 13. 02. 2023 *Pred 90. rokmi sa narodil historik a chartista Ján Mlynárik*
- 26. 02. 2023 *120. výročie narodenia Imricha Karvaša*
- 05. 03. 2023 *70 rokov od smrti J. V. Stalina*
- 14. 03. 2023 *70 rokov od smrti K. Gottwalda*
- 20. 03. 2023 *Sviečková manifestácia v archívnych dokumentoch a dobovej tlači*
- 25. 03. 2023 *5. výročie Sviečkovej manifestácie*
- 27. 03. 2023 *40 rokov od Akcie VÍR*
- 19. 04. 2023 *Proces s členmi Demokratickej strany v apríli 1948*
- 16. 05. 2023 *Spisovateľ Karol Guliš*
- 01. 06. 2023 *Menová reforma 1953*
- 07. 07. 2023 *Vznik a pôsobenie Barnabitskej komisie*
- 15. 07. 2023 *100 rokov od narodenia Jána Gunčagu*
- 01. 08. 2023 *Kríza násilnej kolektivizácie v Československu*
- 02. 08. 2023 *Pamätný deň rómskeho holokaustu*
- 21. 08. 2023 *Dokumenty k augustu 1968 v Archíve ÚPN*
- 15. 09. 2023 *60. výročie založenia Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme*
- 25. 09. 2023 *Štefan Osuský*
- 06. 10. 2023 *Prijatie zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky*
- 12. 10. 2023 *Vydávanie samizdatov a proces s Ivanom Polanským*
- 20. 10. 2023 *70. výročie úmrtia Karola Sidora*
- 09. 12. 2023 *70 rokov od procesu O. Valášek a spol.*
- 12. 12. 2023 *Podpis československo-sovietskej zmluvy*
- 20. 10. 2023 *100 rokov od narodenia politického väzňa Jána Zemana*

9.7 INÉ AKTIVITY

Pri príležitosti 20. výročie začiatku činnosti Ústavu pamäti národa zorganizoval ústav 23. mája 2023 slávnostný večer v Primaciálnom paláci v Bratislave za účasti popredných politických, kultúrnych a občianskych osobností, ktorého súčasťou bola projekcia množstva aktivít realizovaných ústavom a výstava *20 rokov aktivít Ústavu pamäti národa*. Zároveň prebiehal *Deň otvorených dverí Ústavu pamäti národa* s prednáškami pre študentov stredných škôl.

V rámci série podujatí pri príležitosti 35. výročia Sviečkovej manifestácie uskutočnil ÚPN 23. marca 2023 v Pisztoryho paláci v Bratislave projekcie dokumentárneho filmu ÚPN Sviečková manifestácia spojené so svedectvami aktérov historických udalostí a diskusiami s účastníkmi manifestácie a historikmi ÚPN. Okrem večerného programu pre verejnosť boli počas dňa bloky pre študentov škôl.

ÚPN tiež pripravil text *Uznesenia vlády SR k 75. výročiu komunistického prevratu vo februári 1948*.

Posudková činnosť

Popri výskumnej, dokumentačnej a osvetovej činnosti vykonávali zamestnanci ÚPN aj konzultačnú činnosť súvisiacu so žiadosťami filmových spoločností, samospráv (posúdenie vhodnosti pomenovania verejného priestranstva), študentov, partnerských inštitúcií a širokej verejnosti. Celkovo zabezpečili 50 odborných konzultácií.

Zamestnanci ÚPN zabezpečovali odborné konzultácie študentom slovenských a zahraničných univerzít. V spolupráci s univerzitami pokračovala prax odborných stáží študentov, a to najmä v spolupráci s katedrami histórie filozofických fakúlt Trnavskej univerzity a Univerzity Komenského v Bratislave, ako aj Fakultou sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave.

Pietne spomienky

ÚPN si v roku 2023 pripomínal pamiatku obetí nedemokratických režimov aj prostredníctvom pietnych spomienok. V januári položili zástupcovia ÚPN veniec k pamätníku obetí holokaustu na Rybnom námestí v Bratislave. Vo februári zástupcovia ÚPN zorganizovali pietnu spomienku na obete komunistického režimu pri pamätníku na Jakubovom námestí. A položením vencov si uctili pamiatku politických väzňov a obetí pri pamätníkoch na Cintoríne-Vrakuňa a Brána slobody v Devíne. Dňa 15. júna sa pri buste Jána Langoša na Námestí SNP v Bratislave uskutočnila pietna spomienka na disidenta, politika a zakladateľa ÚPN. V auguste položili zástupcovia ÚPN vence k pamätníku obetiam augustovej invázie v Bratislave či politicky prenasledovaným vo väznici v Leopoldove.

Zúčastnili sa aj viacerých spomienok v regiónoch (spomienka na prvý transport židovských žien a dievčat zo Slovenska v Poprade či spomienka na obete likvidácie kláštorov v Podolínci). Pietne spomienky v novembri boli súčasťou Festivalu slobody.

Prezentácie publikácií ÚPN

V roku 2023 pokračovala aj distribúcia kníh, filmov a časopisu *Pamäť národa* do škôl a knižníc na Slovensku. Zároveň s vydávaním kníh sa konali prezentácie publikácií ÚPN.

ÚPN popritom usporiadal aj viaceré ďalšie prezentácie venované knihám. Konkrétne išlo o nasledujúce prezentácie:

- Prezentácia zborníka o Dominikovi Tatarkovi, 20. apríl 2023, Kníhkupectvo Martinus (OC Mlynské Nivy, Bratislava), hostia: editori knihy M. Masaryk a S. Haladová, autori M. Bátorová, B. Kinčok a F. Neupauer;
- prezentácia knihy Jána Šimulčíka *Svedectvá doby I.*, 20. máj 2023, Farské centrum Šintava, hostia: autor knihy J. Šimulčík, F. Mikloško a J. Sivoš;

- on-line prezentácia knihy T. Černáka *Všetku moc do ruk l'udu!* ako súčasť série videí k 75. výročiu komunistického prevratu;
- prezentácia knižnej tvorby ÚPN na podujatí *Jarné knižné turné 2023* (27. apríl, loď Rivers Club, Bratislava) a na *Dni Európy* (9. máj 2023, Stará Tržnica, Bratislava).

10 ZÁVER

ÚPN si v roku 2023 plnil úlohy, ktoré mu ukladá zákon o pamäti národa. Prácu ÚPN aj naďalej determinovala priestorová situácia, keďže ÚPN sídlil na dvoch miestach, v prenájatých a vypožičaných priestoroch a v závere roka sťahovanie.

Zamestnanci ÚPN pokračovali v napĺňaní dlhodobých projektov i v rozvíjaní nových aktivít. Venovali sa dlhodobým činnostiam, akými sú vedecký výskum, vytváranie evidencií, dokumentácia činnosti Štátnej bezpečnosti, sprístupňovanie dokumentov z činnosti represívnych zložiek, spracovávanie archívnych fondov, služby pre bádateľov, poskytovanie informácií štátnym orgánom pre plnenie ich zákonom stanovených úloh, vzdelávacie a popularizačné aktivity, publikačná činnosť a pod.

Medzi priority ÚPN v roku 2023 patrili dôsledné napĺňanie zákona o pamäti národa, aplikácia zákonov o protikomunistickom odboji, delimitácie dokumentov z rezortu spravodlivosti, ako aj riešenie priestorovej situácie ÚPN. Navýšenie finančných prostriedkov umožnilo posilnenie personálnych kapacít ÚPN.

ÚPN v roku 2023 plnil výskumné a dokumentačné úlohy v 16 okruhoch, samostatne alebo v spolupráci s partnerskými inštitúciami pripravoval 11 vedeckých konferencií, seminárov a workshopov. Zamestnanci ÚPN aktívne vystúpili na 28 odborných podujatiach, v rôznych typoch vedeckých a odborných časopisov, zborníkov a iných publikácií mali celkovo 76 publikačných výstupov. ÚPN nakrútil 21 svedeckých výpovedí v rámci zaznamenávania výpovedí svedkov obdobia neslobody, samostatne vydal 5 knižných publikácií. V rámci osvetových a vzdelávacích aktivít pripravil 8 diskusných večerov, taktiež pripravil 48 prednášok pre študentov a verejnosť. Informácie o období neslobody sprostredkoval aj prostredníctvom 4 nových výstav, v roku 2023 boli reinštalovaných ďalších 6 výstav. Zamestnanci ÚPN taktiež pripravili 2 informačné bulletiny a 23 vzdelávacích videí. ÚPN obslúžil 354 bádateľských návštev. Žiadateľom v zmysle zákona o pamäti národa sprístupnil celkovo 7 452 strán, zdigitalizovaných bolo celkovo 211 836 strán dokumentov.

V roku 2023 ÚPN priznal postavenie účastníka protikomunistického odboja 134 osobám a udelil štatút veterána protikomunistického odboja 130 osobám. K 31. decembru 2023 tak ÚPN celkovo priznal postavenie účastníka protikomunistického odboja 1 347 osobám a štatút veterána protikomunistického odboja 1 262 osobám.

S cieľom ďalšieho rozvoja a plnenia úloh vyplývajúcich ÚPN zo zákona bude v najbližšej dobe potrebné riešiť rekonštrukciu nehnuteľností v správe ÚPN a otázku navýšenia finančných prostriedkov, ktoré umožnia stabilizáciu personálnych kapacít ÚPN tak, aby aj naďalej bolo možné na potrebnej úrovni plniť všetky úlohy.

V záujme nastolenia spravodlivosti bude ÚPN aj naďalej vyvíjať a podporovať aktivity súvisiace s vyrovnávaním sa s totalitnou minulosťou, odškodnením obetí a nápravou spáchaných krívd, ako aj vznikom múzea totalitných režimov. Pretože sme presvedčení, že dôkladné poznanie našej totalitnej minulosti vytvára základné predpoklady pre posilnenie našej demokratickej súčasnosti i budúcnosti.